

MEMORANDUM VOOR DE VLAAMSE VERKIEZINGEN 2019

**BOND
BETER
LEEF** VOOR DE
TOEKOMST
MILIEU

INHOUD

Inleiding: kiezen voor de kansen van vergroening	3
Ruimte voor de toekomst	7
Vooruitblik op 2050	
Speerpunten	
Beleidslijnen, maatregelen en instrumenten	
Mobiliteit voor de toekomst	19
Vooruitblik op 2050	
Speerpunten	
Beleidslijnen, maatregelen en instrumenten	
Energie voor de toekomst	31
Vooruitblik op 2050	
Speerpunten	
Beleidslijnen, maatregelen en instrumenten	
Circulaire economie voor de toekomst	49
Vooruitblik op 2050	
Speerpunten	
Beleidslijnen, maatregelen en instrumenten	
Landbouw en voeding voor de toekomst	59
Vooruitblik op 2050	
Speerpunten	
Beleidslijnen, maatregelen en instrumenten	

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Danny Jacobs, Tweekerkenstraat 47, 1000 Brussel

Teksten: Olivier Beys, Mathias Bienstman, Soraya Candido, Benjamin Clarysse, Laurens De Meyer, Erik Grietens, Laurien Spruyt, Wannes Starckx

Coördinatie: Soraya Candido en Mathias Bienstman

Eindredactie: Han Lagring

Lay-out: Geert Jaspers

Foto's: Veerle Frissen en Jasper Léonard voor Bond Beter Leefmilieu (tenzij anders vermeld)

Meer info: Mathias Bienstman (Bond Beter Leefmilieu), mathias.bienstman@bblv.be, 02 282 17 37

www.bondbeterleefmilieu.be/memorandum-2019

Overname en gebruik van deze publicatie wordt aangemoedigd mits bronvermelding. Deze brochure is louter ter informatie opgesteld. De uitgever noch de auteurs kunnen aansprakelijk gesteld worden voor onjuiste gegevens.

Bond Beter Leefmilieu, juli 2018

v1807

INLEIDING

KIEZEN VOOR DE KANSEN VAN VERGROENING

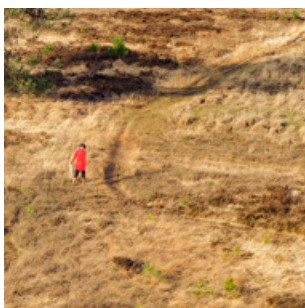
In de voorbije legislatuur zijn er baanbrekende ideeën gelanceerd. Denk aan de nieuwe ruimtelijke visie en de betonstop, of ministers die ijveren voor een hernieuwbare en fossielvrije toekomst. **De regering Bourgeois eindigde echter met een stevige kloof tussen woorden en daden. Want in tegenstelling tot de boude ideeën, gaat het ruimtebeslag gewoon door, stijgen de broeikasgasemissies al drie jaar op rij en is de luchtkwaliteit in de steden en langs drukke wegen ondermaats.**

De volgende regering moet duurzaamheid als een topprioriteit naar voren schuiven door te kiezen voor de kansen van vergroening. **Gelukkig is intussen grotendeels geweten wat er moet gebeuren. Vooruitstrevende organisaties en bedrijven wijzen de weg.** Hoog tijd om er eindelijk werk van te maken. Behoud de resterende open, groene ruimte door een betonstop. Bouw de veestapel af voor proper water, een gezonde bodem en betere luchtkwaliteit. Voer een slimme kilometerheffing in die tegelijk de files, luchtvervuiling en broeikasgasemissies doet dalen. Laat geen blikjes en flesjes meer toe in de straten, bermen en natuur dankzij statiegeld. En ga voor een planmatige uitrol van hernieuwbare warmte om stookolie en aardgas uit te faseren.

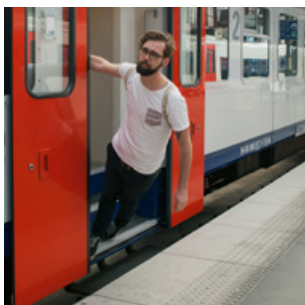
Andere Europese landen leren dat zulke stappen vooruit mogelijk zijn, tenminste als de overheid de sociaaleconomische en ecologische uitdagingen samen aanpakt. We moeten af van het kortetermijnbeleid, dat met op zichzelf staande beleidsmaatregelen de verkoking in de hand werkt. **De ambitie is om een welvarend en aantrekkelijk Vlaanderen op te bouwen, door werk te maken van de volledig hernieuwbare en circulaire economie.** Die economie is ingebed in een groen en open Vlaanderen, met een duurzame landbouw.

De overheid kan met een transitiebeleid zuurstof geven aan organisaties en ondernemingen die voorop lopen. Maar ook door lasten te verschuiven, inkomsten uit een CO₂- of kilometerheffing slim in te zetten en de maatschappelijke kosten van milieuproblemen snel te verminderen, kan ze voorlopers steunen. Minder files betekent meer tijd voor werk of gezin, minder milieukosten en vlot bereikbare ondernemingen. **Net zo betekenen de meeste milieumaatregelen een win voor burgers en bedrijven. Het komt erop aan om die voordelen, over de verschillende beleidsdomeinen heen, in beeld te brengen en te verzilveren.**

Dit memorandum bevat tal van concrete maatregelen die van de hernieuwbare en circulaire economie een succes kunnen maken. We hebben er bewust voor gekozen om veel maatregelen in kaart te brengen, omdat we er rotsvast van overtuigd zijn dat de volgende Vlaamse Regering breed kan inzetten op vergroening en duurzaamheid. We delen de maatregelen onder in vijf transities, waarbij we telkens de prioriteiten aanstippen. De wisselwerking en synergie tussen een sterk beleid rond ruimtelijke ordening, mobiliteit, energie, circulaire economie en landbouw, ligt voor de hand.

Voor het **ruimtelijk beleid** komt het er op aan de vertaalslag te maken van een ruimtelijke visie naar de vergunningenpraktijk. Stop de verharding en versnippering van de schaarse open ruimte. Daarbij moet de Vlaamse overheid woonuitbreidingsgebieden, signaalgebieden en woonparkgebieden omzetten naar natuur, bos of park en hiervoor ook voldoende budget voorzien. Een betere ruimtelijke ordening doet de nood aan verplaatsingen dalen, maakt de uitbouw van hernieuwbare elektriciteit en warmte mogelijk en ontsluit de lokale meerwaarden van de circulaire economie. Het is de *conditio sine qua non* van alle transitie gericht op duurzaamheid.

In het **mobilitieitsbeleid** ligt de klemtoon op het verminderen van verplaatsingen met de wagen en op het elektrificeren van alle vervoerswijzen, zodat het gebruik van hernieuwbare energie mogelijk is. Daartoe moet de Vlaamse overheid een slimme kilometerheffing invoeren met sturende milieucriteria voor personenwagens. Die heffing zal voldoende hoog moeten zijn om de doelen uit het klimaat-, luchtkwaliteits- en mobiliteitsplan waar te maken. Daarnaast is een kalender nodig om voertuigen met een verbrandingsmotor uit te faseren in lijn met wat nodig is om de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs te realiseren. Ook de uitbouw van voldoende alternatieven voor individueel wagengebruik verdient een extra inspanning en voldoende budget. Het gaat hierbij om openbaar vervoer, fietsinfrastructuur, elektrisch vervoer en ritdelen. Al deze alternatieven kunnen toegankelijk gemaakt worden via MaaS-platformen.

In het **energiebeleid** moet de Vlaamse overheid werk maken van 10 gigawatt zon en wind op land tegen 2030. Tegelijk kan ze met sectorale doelstellingen het energieverbruik stevig terugdringen. Het komend decennium start de uitfasering van fossiele brandstoffen. Zo moet er voor de stookolieketel al een verkoopverbod komen in de volgende regeerperiode. Twee elementen van de energietransitie waarop tot nu toe weinig gefocust werd, verdienen meer aandacht en uitwerking: een ruimtelijke strategie voor de uitrol van hernieuwbare warmte en een strategie voor een koolstofarme industrie tegen 2050.

In het beleid rond de **circulaire economie** is er nood aan een interfederale roadmap die versnippering in het circulair en industrieel beleid tegengaat. Statiegeld voor de inzameling van ‘fast moving consumer goods’ is een quick win, aangezien een statiegeldsysteem de beste manier is om materialen opnieuw in te zamelen voor hoogwaardig hergebruik of recyclage. Bij openbare aanbestedingen kan de overheid circulaire voorrangregels hanteren. Belangrijke criteria zijn de mate van hergebruik en reparatie, herstelbaarheid en recycleerbaarheid en gerecycleerde inhoud. Ten slotte moet de overheid werk maken van een ondersteunings- en investeringsplan voor bedrijfsmodellen die nieuwe product-dienstcombinaties vermarkten.

In het **landbouw- en voedingsbeleid** ten slotte, moet Vlaanderen de hervorming van het Europees landbouwbeleid (GLB) aangrijpen om volop te gaan voor duurzaamheid en vergroening. De omvang van de veestapel zal geleidelijk aan moeten krimpen, zodat ze is gehalveerd tegen 2050. Die doelstelling, en de uitwerking ervan, is voor de volgende beleidsperiode en kan gepaard gaan met een voedingsbeleid dat de kansen grijpt van meer plantaardige producten.

Alvast veel inspiratie gewenst met dit memorandum van de Vlaamse natuur- en milieubeweging voor de volgende gewestelijke verkiezingen!

Mathias Bienstman
Beleidscoördinator Bond Beter Leefmilieu

RUIMTE VOOR DE TOEKOMST

VOORUITBLIK OP 2050

In 2050 leven we in een open en stedelijk Vlaanderen, waar ruimtelijke ontwikkelingen bijdragen tot de verbetering van ons leefmilieu. Door dicht bij elkaar te bouwen, krijgt duurzame mobiliteit meer kansen en zijn collectieve energienetten op basis van hernieuwbare warmtebronnen (zoals geothermie of zonne-energie) haalbaar én betaalbaar. Het verdichten en verduurzamen van stads- en dorpskernen, goed gelegen verkavelingen en bedrijvzones stopt de bebouwingsdruk op de open ruimte. Dit gaat samen met de ontwikkeling van robuuste natuur- en bosgebieden, die onderling met elkaar verbonden zijn via groenblauwe netwerken. Het Vlaams Ecologisch Netwerk is een feit. Ruimtelijk herstel in onder andere overstromingsgebieden en bossen geeft opnieuw ruimte aan de natuur.

SPEERPUNTEN

- Leg de nieuwe ruimtelijke visie vast en voer ze uit, ook door er (nieuwe) vergunningen in lijn mee te brengen.
- Zet overbodige zones zoals woonuitbreidingsgebieden, signaalgebieden en woonparkgebieden om naar natuur, bos of park en maak hiervoor voldoende budget vrij.
- Focus op verbindingen en ontsnippering van natuur en bos en voorzie de uitbreiding van natuur en bos zoals voorzien in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.
- Integreer de versnelde uitbouw van groene warmte in de ruimtelijke planning.

BELEIDSLIJNEN, MAATREGELEN EN INSTRUMENTEN

De betonstop goedkeuren

De symptomen van onze ruimtelijke wanorde zijn bekend: verspreide bewoning in lage dichtheden, een hoog aandeel vrijstaande eengezinswoningen, een veel te groot ruimtebeslag, verzwakte steden en dorpen, winkels die de centra verlaten, een weinig efficiënte mobiliteit en een voortdurende inname van open ruimte. Dit verkwistend ruimtelijk model is in belangrijke mate mee verantwoordelijk voor de klimaat- en energiecrisis en voor de teloorgang van de natuur en biodiversiteit. Gelukkig is er een uitweg.

Maak een ambitieuzer ruimtelijk plan

Met het Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) is er een nieuwe visie op ruimtegebruik. Deze visie (ook gekend als de betonstop) geeft voorrang aan de verhoging van het ruimtelijk rendement in het bestaande ruimtebeslag, dat wil zeggen in de stads- en dorpscentra of in de goed gelegen bouwlobben errond. Zo kunnen we open ruimte sparen voor natuur, bos en landbouw. Centraal in het

” Ruimtelijke ontwikkelingen en een mobiliteitsbeleid op maat van voetgangers en fietsers maken onze omgeving gezonder, veiliger en bovenal: gelukkiger.

Steven Clays, Trage Wegen

Witboek staat de ambitie om de ruimte-inname af te bouwen: 6 ha/dag nu, 3 ha/dag tegen 2025 en 0 ha/dag tegen 2040. Volgens dit schema kan nog steeds meer dan 20.000 hectare open ruimte bebouwd worden. De ambitie mag dus hoger en sneller.

Leg het BRV formeel vast

De Vlaamse Regering heeft het BRV evenwel nog steeds niet goedgekeurd. De laatste formele stap was de goedkeuring van het Witboek BRV in 2016. Het is belangrijk dat de Vlaamse Regering het Beleidsplan snel formeel goedkeurt, samen met een operationeel actieprogramma. Zoniet is er geen duidelijke basis voor toekomstig beleid.

De betonstop uitvoeren

In de komende legislatuur moet de nieuwe visie van het BRV ook uitgevoerd worden. Dat vraagt, naast een beleidskader, ook instrumenten en een praktijk die kernversterking aanmoedigen, en die een halt toeroepen aan het verder aansnijden van de open ruimte.

Laat de visie doorwerken in het vergunningenbeleid

Vandaag worden nog te veel bouw- en verkavelingsvergunningen afgeleverd die ingaan tegen de visie van het BRV. De praktijk leert dat het voor vergunningverlenende (lokale) overheden bijzonder moeilijk is om 'neen' te zeggen zonder een strikt en helder kader om dergelijke vergunningsaanvragen te weigeren. Daarom moeten de doelstellingen van het BRV decretaal worden vastgelegd: waar kan er wel nog gebouwd worden, en waar niet meer?

Zorg voor een strikter wettelijk kader

Er is ook nood aan een beter wettelijk kader, met minder achterpoortjes en uitzonderingen. Zeker voor leegstaand agrarisch vastgoed zijn de mogelijkheden veel te ruim, wat de verrommeling van het landschap in de hand werkt. De regering moet een voorstel voor de reconversie van leegstaande hoeses, passend binnen het BRV, op tafel leggen. In de eerste plaats moet gezocht worden naar hergebruik door landbouw. Ook herstel van de open ruimte, bijvoorbeeld met een slooppremie, moet onderdeel zijn van de oplossing. Het toelaten van allerhande nieuwe activiteiten, tot zelfs appartementen, ondergraaft de noodzakelijke verdichting.

Overbodige woon(uitbreidings)gebieden omvormen

In Vlaanderen ligt drie keer meer bouwgrond dan noodzakelijk om de groei van de bevolking op te vangen: liefst 40.000 hectare in totaal. Daarbovenop komt nog eens 40.000 hectare andere harde bestemmingen. Dat zorgt voor een voortdurende inname en versnippering van open ruimte en zet een rem op de verdichting in de centra. Overbodige gronden moeten een bestemming krijgen als open ruimte.

Maak voldoende budget vrij om eigenaars billijk te vergoeden voor het waardeverlies van deze gronden

Het is financieel niet mogelijk om alle overbodige harde bestemmingen in enkele jaren om te vormen. Daarom moet de volgende regering een langetermijnplanning opmaken om de vergoedingen voor deze herbestemmingen gespreid in de tijd te kunnen betalen. De prioriteit moet gaan naar zonevreemde bossen, potentiële

overstromingsgebieden en afgelegen bouwgronden. Vorm tegen 2025 de helft van de overbodige harde bestemmingen om naar open ruimte, zodat de doelstelling van het BRV om het ruimtebeslag te halveren, gehaald wordt.

Voldoende budget voor een goede ruimtelijke ordening

Uit een onderzoek naar de kosten en baten van het Beleidsplan Ruimte blijkt dat, met het huidige planschadesysteem, Vlaanderen 5 miljard euro aan schadevergoedingen moet voorzien wanneer de betonstop wordt uitgevoerd. Wanneer men de planschade zou wijzigen naar 100% van de huidige marktwaarde, loopt de rekening op tot liefst 13 miljard. Dat geld is er niet.

Betaal als schadevergoeding de volledige aankoop prijs terug, geïndexeerd naar de prijzen van vandaag

Het is hoog tijd voor een vergoedingssysteem dat tegelijk billijk is voor eigenaars en haalbaar is voor de overheden. Daarom: betaal als schadevergoeding de volledige aankoop prijs terug, geïndexeerd naar de prijzen van vandaag. Die aankoop prijs zal in de meeste gevallen een stuk lager liggen dan de huidige marktwaarde, maar zo krijgen eigenaars hun geld wel volledig terug. Zo voorkom je ook dat speculanten worden beloond. En voor overheden blijft het haalbaar en betaalbaar om open ruimte te beschermen.

Fonds voor ruimtelijk herstel

Richt een een fonds op voor ruimtelijk herstel

Dit fonds kan gedeeltelijk gespijsd worden met inkomsten uit planbaten. Door bij bouwprojecten hogere dichtheden of meer bouwlagen toe te laten, worden meer inkomsten geboekt. Een deel van die winst kan afgeroomd worden via planbaten en ondergebracht worden in het fonds. Toch zal dit niet volstaan om de planschadevergoedingen voor overbodige bouwzones te kunnen betalen. Het fonds zal ook gespijsd moeten worden met algemene middelen van de Vlaamse overheid. Het fonds kan vervolgens ingezet worden om overbodige woongebieden om te vormen of zonevreemde bossen te beschermen.

Omgekeerd kan de Vlaamse overheid ook miljarden aan kosten uitsparen, bijvoorbeeld voor het aanleggen van nieuwe riolering of wegenonderhoud. Dat blijkt uit recent studiewerk. Uit ander nieuw onderzoek blijkt overigens dat we zonder een betonstop 10% meer overstromingen mogen verwachten in Vlaanderen, wat uiteraard ook enorme kosten met zich meebrengt.

Vlot inzetbare instrumenten

Een ander deel van de oplossing is een systeem van verhandelbare ontwikkelingsrechten. Daarbij wordt het recht om te bouwen verplaatst van een slecht gelegen bouwgrond naar een goede locatie in het stads- of dorpscentrum.

Test verhandelbare ontwikkelingsrechten uit in een pilootproject

Er moet ook ingezet worden op de herverkaveling uit kracht van wet, waarbij twee gronden tegelijk van bestemming veranderen en de meer- en minwaarde onderling worden verrekend.

Deze instrumenten kunnen zeker een meerwaarde betekenen om de ruimtelijke ordening bij te sturen. Alleen: ze zorgen enkel voor het verplaatsen van slecht gelegen bouwzones naar goede locaties. Om het overaanbod aan bouwzones in te krimpen, blijft een herbestemming met billijke planschadevergoedingen cruciaal.

Achterliggende financiële mechanismen bijsturen

Financiële mechanismen zoals de financiering van gemeenten en de woonfiscaliteit moeten een goede ruimtelijke ordening ondersteunen. Nu is dat niet het geval. Gemeenten zijn voor hun inkomsten voor een groot deel afhankelijk van de gemeentelijke opcentiemen op de onroerende voorheffing en van de aanvullende belasting op de personenbelasting. Hierdoor is het voor gemeenten voordeliger om nieuwe inwoners aan te trekken en in te zetten op nieuwe verkavelingen, ook als dat vanuit een goede ruimtelijke ordening niet gewenst is.

Werk een systeem uit waarbij gemeenten ook gefinancierd worden voor het behoud van open ruimte

Nu gebeurt dat gedeeltelijk via het Gemeentefonds. Dit fonds bevat een herverdelingsmechanisme tussen gemeenten, rekening houdend met o.a. het aantal inwoners, de sociale draagkracht, tewerkstelling en het areaal open ruimte. De maatstaf 'open ruimte' kan hierin een zwaarder gewicht krijgen.

Hervorm de woonbonus

Een ander instrument om te sturen naar kernversterking en een energiezuinig woonpatrimonium, is de Vlaamse woonbonus. Daartoe wordt de nieuwe woonbonus afhankelijk gemaakt van de ligging van de woning en van de energieprestaties. Door de hervormde bonus afhankelijk te maken van de ligging van de woning, wordt een stimulans gegeven om het extra woningaanbod te concentreren in steden en dorpskernen, en langs openbaar vervoersassen. Door de hervormde woonbonus afhankelijk te maken van de energieprestatie van een woning, kan dan weer een noodzakelijke impuls gegeven worden aan energiebesparing in ons verouderde woningpatrimonium.

Kernversterking

Het komt er vanaf nu op aan enkel bouwgronden te gebruiken die goed gelegen zijn: in de stads- en dorpskernen, nabij het openbaar vervoer, in de nabijheid van winkels en scholen, enzovoort. Hier moet ingezet worden op inbreiding, stadsvernieuwingsprojecten, renovatie en vernieuwbouw. Kortom: maak werk van een kernversterkend beleid.

Foto: Fotografie Verstraeten via Flickr

Lever enkel nog bouwvergunningen af voor bijkomende bebouwing in stads- en dorpscentra

Er ligt naar schatting zo'n 8000 hectare aan ongebruikte woongronden in steden en grotere gemeenten. Gerekend aan een eerder lage bouwdichtheid van 25 woningen/ha, kunnen hier 200.000 nieuwe woningen worden voorzien. Dat is twee derde van de totale behoefte door de bevolkingsaan groei. Er is wel degelijk ruimte beschikbaar om op een aantrekkelijke manier aan de woonbehoefte te voldoen in de stads- en dorpskernen. Verschillende stads- en dorpsvernieuwingsprojecten tonen aan dat wonen aan een hogere dichtheid, gecombineerd met veel (openbaar) groen en speelruimte, minstens even aantrekkelijk, duurzaam en betaalbaar is als wonen in een alleenstaande woning in het groen.

Leegstand activeren

In onze steden en gemeenten liggen heel wat leegstaande gebouwen die ruimtelijk gerecycleerd kunnen worden. Volgens recent onderzoek staan er ongeveer 75.000 woningen structureel leeg. Daarnaast zijn er 11.000 leegstaande handelspanden en 15.000 leegstaande bedrijfsgebouwen. De inventaris van leegstaande gebouwen is de basis voor heffingen (als de leegstand blijft duren) of subsidies (om het leegstaande gebouw aan te kopen en te herbestemmen). Maar een groot effect hebben die niet gehad: de cijfers blijven redelijk constant.

Verhoog de heffingen op leegstand en voorzie voldoende ondersteuning bij een herinvulling

Maak van de inventaris van leegstaande gebouwen een proactief instrument dat de herontwikkeling van bedrijfsruimten promoot

Als bedrijven (die op zoek zijn naar bedrijfsruimte) of projectontwikkelaars (die op zoek zijn naar projectgronden) beter geïnformeerd worden over het aanbod, bijvoorbeeld via een website met kaarten, is de kans op hergebruik veel groter.

Onderbenutte gebouwen aanpakken

Veel Vlaamse woningen zijn onderbezet. In oudere woonwijken loopt die onderbezetting op tot 50 à 80%. Het gaat vaak om oudere bewoners die achterblijven in grote, slecht geïsoleerde huizen met een hoge energiefactuur. Intensiever gebruik van deze onderbezette woningen kan de behoefte aan nieuwe woningen en verkavelingen mee opvangen.

Ondersteun nieuwe woonconcepten

Intensivering van bestaande woningen en gebouwen kan via meer gemeenschappelijke woonconcepten zoals kangoerewonen, zorgwonen, intergenerationeel wonen en cohousing. Ook nieuwe woonconcepten zoals tweegezinswoningen en stapelwoningen moeten volop ondersteund worden. Een andere optie is bouwen op supermarkten, die nu veelal in één bouwlaag werden opgetrokken. De ruimte hierboven kan gebruikt worden voor appartementen, daktuinen, stadslandbouw, enzovoort. Daarnaast zit er potentieel in de verdichting van goed gelegen verkavelingen door de ruimte tussen of achter open bebouwingen op te vullen, zodat rijwoningen, geschakelde woningen of woonerven ontstaan.

Maak een inventaris van de onderbenutte ruimte

Om dit waar te maken, moeten er naast inventarissen van leegstand (leegstaande woningen, leegstaande bedrijfsruimten, onbebouwde bouwgronden) ook inventarissen van onderbenutte ruimte worden opgemaakt. Met fiscale gunstmaatregelen kunnen deze vormen van ruimtelijk rendement gepromoot worden ten opzichte van klassieke verkavelingen.

Gemeenschappelijke woonvormen stimuleren

Gemeenschappelijke woonvormen zoals kangoeroewonen, woningdelen of cohousing bieden tal van voordelen. Meer gemeenschappelijke binnen- en buitenruimten zorgen ervoor dat we compacter wonen, waardoor we meer open ruimte vrijwaren. Het speelt in op de demografische evoluties: Vlaanderen telt meer alleenstaanden, kleinere gezinnen, meer senioren en meer nieuw samengestelde gezinnen. Door schaalvoordelen worden doorgedreven energiebesparing of het gebruik van milieuvriendelijke materialen bovendien betaalbaarder.

Werk de verschillende belemmeringen voor gemeenschappelijke woonvormen weg

Denk hierbij aan de achterhaalde stedenbouwkundige voorschriften, onaangepaste sociale tegemoetkomingen of premiestelsels, fiscale problemen, enzovoort. Het Vlaams Parlement keurde unaniem een resolutie over nieuwe woonvormen goed, met onder meer de vraag naar een aangepast wettelijk kader. We verwachten dat de Vlaamse Regering werk maakt van dat wettelijk kader om administratieve problemen met vergunningen, het verdelen van eigendom, energiepremies of de woonbonus weg te werken.

Zet sterker in op wooncoöperatieven of bouwgroepen

De markt van bouwen en renoveren wordt nu vooral bepaald door individuele eigenaars, sleutel-op-de-deur-firma's en projectontwikkelaars. Ons verkavelde landschap is een optelsom van individuele woonwensen. Om gemeenschappelijke woonvormen meer kansen te geven, moet de Vlaamse overheid sterker inzetten op collectief opdrachtgeverschap, zoals wooncoöperatieven of bouwgroepen. Nu bestaan er enkele kleinschalige pilootprojecten, maar om coöperatief bouwen echt door te laten breken, moeten wooncoöperatieven sterker ondersteund worden en drempels weggewerkt worden. Zo moeten openbare aanbestedingen voor bouwprojecten ook opengesteld worden voor coöperatieven.

Dichter bij elkaar voor een beter klimaat

Verkeer en gebouwenverwarming zorgen samen voor meer dan 60% van de broeikasgassen in de sectoren die vallen buiten de emissiehandel (non-ETS). Dat aandeel neemt niet af, integendeel, het neemt de laatste jaren zelfs toe. Dichter bij elkaar gaan wonen is noodzakelijk om onze klimaatimpact te verkleinen. Nieuwe woningen en werkplaatsen nabij knooppunten van openbaar vervoer kunnen een rem zetten op de groeiende vervoersvraag. Door verdichting worden collectieve energienetten op basis van geothermie of zonne-energie haalbaar én betaalbaar. Een kernversterkende ruimtelijke ordening vormt zo de hardware voor een klimaatneutrale gemeente.

Enkel binnen een goed werkend ecosysteem kunnen we economische activiteiten blijven ontwikkelen en de bescherming tegen overstromingen garanderen.

Bart Vanwildemeersch, West-Vlaamse Milieufederatie

Geef de kanskaart een wettelijke basis

Voor elke hectare in Vlaanderen liet de Vlaamse overheid de nabijheid van voorzieningen en openbaar vervoer gedetailleerd in kaart brengen. Deze kanskaart moet een wettelijke basis krijgen en vervolgens gebruikt worden om te bepalen waar het overaanbod aan bouwzones op de gewestplannen geschrapt moet worden. Zo wordt enkel nog gebouwd op plaatsen die goed bereikbaar zijn en waar voorzieningen niet veraf zijn.

Groenere centra

Een belangrijke meerwaarde van hoger en dichter bouwen ligt in de gewonnen open ruimte. Verdichting moet daarom steeds samengaan met een norm voor publiek groen, op basis van de bevolkingsdichtheid en (wandel)afstand.

Voer een groennorm in van 20 m² publiek toegankelijk groen per inwoner op wijkniveau

Dit is een veelgebruikte groennorm in het buitenland.

Ontwerp een kader voor natuurinclusief ontwerpen

Tal van onderzoeken tonen aan dat meer groene ruimte in de woonomgeving goed is voor het welzijn en de gezondheid. Meer groen zorgt voor minder stress, levert besparingen op in zorgkosten en biedt meer speelruimte voor opgroeiende kinderen. Ontwerp daarom een kader dat natuurinclusief ontwerpen in de steigers zet. Bij het ontwerpen van onze stedelijke ruimte en gebouwen, ontwerpen we meteen voor de natuur die er thuishoort.

Klimaatadaptatie

Door de klimaatverandering heeft natuur meer ruimte nodig. Ruimte om overtollig regenwater op te vangen bij hevige regenbuien en om ervoor te zorgen dat grondwaterlagen aangevuld worden om verdroging tegen te gaan, maar ook om de achteruitgang van de biodiversiteit in Vlaanderen te stoppen.

Werk samen met de natuur

In plaats van de natuur te bemeesteren, werken we best samen met de natuur, door in te zetten op herstel van natuurlijke rivieren en de inrichting van overstromingsgebieden. Dat is de meest kostenefficiënte oplossing om Vlaanderen weerbaar te maken voor wateroverlast en droogte. Tegelijk verhoogt zo'n aanpak het waterzuiverend vermogen van de rivieren door herstel van de natuurlijke ecosystemen.

Trek het budget voor het Sigmaplan op en voer het verder uit

Het Sigmaplan is een goed voorbeeld van een natuurgebaseerde oplossing. Door besparingen heeft de uitvoering helaas achterstand opgelopen. Rond daarom de uitvoering van fase 1 en fase 2-projecten af en start met de uitvoering van de fase 3-projecten. Daartoe moet het jaarlijkse budget voor Sigma opnieuw opgetrokken worden tot het niveau dat was voorzien in de oorspronkelijke meerjarenbegroting.

Zet in de nieuwe stroomgebiedbeheerplannen sterker in op natuurlijke overstromingsgebieden

In de nieuwe stroomgebiedbeheerplannen moet sterker ingezet worden op acties om de natuurlijke overstromingsgebieden van de valleien te versterken. Hierbij moet er niet alleen aandacht gaan naar de grotere rivieren, maar ook naar kleinere waterlopen en beken stroomopwaarts. Deze gebieden moeten voorrang krijgen bij de verdere uitrol van de aangekondigde betonstop.

Werk in het Complex Project Kustvisie vanuit een ecosysteemvisie

Om de kust te beschermen tegen een stijgende zeespiegel, werkt Vlaanderen aan een langetermijnplan via het Complex Project Kustvisie. We vragen dat dit plan uitgaat van een ecosysteemvisie, waarbij de klimaatverandering opgevangen wordt door natuurlijke processen ruimte te geven. Denk hierbij aan de ontwikkeling van robuuste duingordels, die idealiter kunnen meegroeien met de zeespiegelstijging.

Maak in samenwerking met de steden en gemeenten een actieplan natuur en groen in de stad op

Dat plan bevat maatregelen specifiek gericht op wateropvang en het temperen van het hitte-eilandeffect. Door het invoeren van een klimaatstresstest kunnen steden en gemeenten informatie verzamelen over locaties die gevoelig zijn voor wateroverlast, overstromingen, droogte en hitte. Op basis van de resultaten kunnen overheden aan de slag met het klimaatrobuust maken van hun leefomgeving. Particulieren en bedrijven compenseren elke vierkante meter nieuwe verharding door een natuurlijke infiltratiezone of door een heffing te betalen op niet-afgekoppelde verharde oppervlakten.

Open ruimte behouden voor natuur, bos en duurzame landbouw

Op Europees niveau werd afgesproken om het verlies aan biodiversiteit te stoppen tegen 2020. In Vlaanderen gaat het de andere kant uit. Heel wat soorten en habitats verkeren in slechte staat.

Realiseer de bijkomende natuur- en bosgebieden die eind jaren negentig zijn voorzien: 38.000 hectare bijkomend natuurgebied en 10.000 hectare bijkomend bosgebied

Er is nog een grote achterstand in te halen. Het Natuurdecreet en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorzien de realisatie van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) en van natuurverbindings- en verwevingsgebieden (IVON).

Vrijwaar groengebieden van zonevreemd gebruik

Tussen bestemming en realiteit van natuur- en bosgebieden gaapt een kloof. In ongeveer 30.000 hectare groengebied (op papier) zijn landbouwers actief. Zorg voor een wettelijk kader en een flankerend beleid om groengebieden te vrijwaren van zonevreemd gebruik.

Foto: Piron Guillaume

Niet enkel natuur op papier

Minstens even belangrijk als het inkleuren van nieuwe natuur- en bosgebieden, is de uitvoering van een investeringsprogramma voor de biodiversiteit. Om de gunstige staat van instandhouding voor biodiversiteit te behalen, werd in het Vlaams Natura 2000-programma een gefaseerde aanpak verankerd.

Verhoog het ambitieniveau en respecteer de afgesproken timing

Voor sommige habitats, zoals heide en graslanden, gaan de huidige doelstellingen niet ver genoeg om het behoud en herstel ervan te garanderen. Die instandhoudingsdoelen moeten hoger.

Ontwerp nieuwe tussendoelen

Om de regionaal gunstige staat van instandhouding in Vlaanderen te behalen tegen 2050, werd in het Vlaams Natura 2000-programma een gefaseerde aanpak verankerd. De tussendoelen tegen 2020 worden opnieuw verankerd in het beleid. Daarnaast vragen we nieuwe tussendoelen. Bovenop de 16 prioritaire habitats lijkt het opportuun om ook de watergebonden habitats met spoed in een goede staat van instandhouding te brengen, aangezien de Kaderrichtlijn Water hier de deadline bepaalt, namelijk 2027.

Een netwerk voor natuur

Natuur- en bosgebieden moeten onderling met elkaar verbonden worden, zodat een samenhangend natuurnetwerk ontstaat. Dat is van groot belang voor de biodiversiteit. Planten en dieren kunnen niet overleven op kleine eilandjes. Daartoe moet er op korte termijn een bouwverbod komen in potentiële natuurverbodingsgebieden.

Maak werk van het groen-blaue netwerk

Het witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen zet in op de uitbouw van een groen-blaue netwerk dat zich vertakt over heel Vlaanderen. Bedoeling is dat natuur in het buitengebied verbonden wordt met groenzones en parken in de stad, langs beken en rivieren, bomenrijen, hagen en houtkanten en groene bermen. Die groene linten zorgen ervoor dat diersoorten zich kunnen verplaatsen tussen hun leefgebieden en bieden tegelijk kansen voor aangename recreatie. Trage wegen kunnen snelwegen worden voor de natuur.

Laat de planning van het groen-blaue netwerk op Vlaams niveau gebeuren

Zo hebben gemeentebesturen een duidelijk kader om toekomstige vergunningsaanvragen te beoordelen. Het realiseren van die groene verbindingen wordt nu te veel overgelaten aan lokale besturen, terwijl ze de gemeentegrenzen meestal overstijgen.

Ontwerp een mobiliteitsplan voor plant en dier

Het verbinden van groene gebieden vraagt verder om ontsnipperingsmaatregelen, zoals het overkappen van wegen en het aanleggen van ecoducten. In Vlaanderen zijn er nu 5 ecoducten, Nederland heeft er 66. Ontwerp daarom een mobiliteitsplan voor plant en dier, met een lijst van prioritaire investeringen voor ecoducten.

Stadsbossen aanplanten

Jaren geleden al werd afgesproken dat er 10.000 hectare bos moet bijkomen in Vlaanderen, met prioriteit voor stadsbossen. Het komt er nu op aan die bossen aan te planten, zodat alle steden over een eigen stadsbos beschikken, dat voor de inwoners vlot en veilig bereikbaar is.

Investeer opnieuw in de aanleg van stadsrandbossen, door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) meer middelen toe te kennen voor grondaankopen en door lokale initiatieven te steunen

De voorbije jaren werd sterk bespaard op de aankoopsubsidies van het Agentschap, waardoor nog geen 1000 hectare van de vooropgestelde 4800 hectare stadsrandbos werd gerealiseerd. De stadsbossen waar vooruitgang werd geboekt, zijn vaak initiatieven van lokale besturen. Ook daar gaat het om slechts enkele hectaren per jaar.

Zonevreemde bossen behouden

In Vlaanderen liggen er duizenden hectaren bedreigde zonevreemde bossen. Dat zijn bossen die een bestemming hebben als woon- of industriegebied en daardoor kunnen gekapt worden, mits een compensatie, financieel of in natura.

Bescherm de zonevreemde bossen door ze te bestemmen als bosgebied

Zeker als het gaat om oude, waardevolle bossen. De Vlaamse overheid moet daartoe een nieuwe boskaart opmaken, gekoppeld aan billijke compensaties voor de eigenaars.

Ruimte voor windenergie

Een sterke groei van wind op land is cruciaal om onze internationale klimaatdoelstellingen waar te maken. Voor het beleid rond windenergie moet de Vlaamse Regering vertrekken vanuit een voldoende hoog ambitieniveau, in de grootteorde van 3000 megawatt tegen 2030.

Pak zones die in aanmerking komen voor windenergie, planmatig aan

Een planmatige aanpak van zones die in aanmerking komen voor windenergie, biedt de beste kansen om proactief rekening te houden met de impact op mens en natuur. Het geeft ook meer mogelijkheden voor een participatieve aanpak. Indien er voorafgaand aan de vergunningverlening al maatschappelijke afwegingen gemaakt zijn, geeft dit een grotere garantie op een juridisch zekere oplossing voor windmolens en op een groter maatschappelijk draagvlak. We vragen daarom dat de Vlaamse Regering onder andere verder werkt op het spoor van de energielandschappen, om zo via een vroegtijdig inspraaktraject tot RUP's te komen en burgers de mogelijkheid te geven financieel te participeren in de uitbating.

Vergroening van de warmte via zoneringsplannen

Onze verwarming op gas en stookolie omschakelen naar hernieuwbare bronnen is een enorme opgave. Ruimtelijke ordening speelt hierin een belangrijke rol, door in te zetten op lokale warmtenetten en een ruimtelijke vertaling van het beleid voor groene warmte.

Maak werk van bindende warmtezoneringsplannen

In bindende warmtezoneringsplannen worden vraag en aanbod op elkaar afgestemd. Zo kan vastgelegd worden waar een collectieve aanpak met een warmtenet mogelijk is en waar een individuele aanpak met bijvoorbeeld een warmtepomp nodig is. De basis voor deze warmtezoneringsplannen wordt gelegd door Vlaanderen, via een verfijning van de Vlaamse warmtekaart. Hiervoor stelt de Vlaamse overheid basismateriaal voor haalbaarheidsstudies ter beschikking aan de lokale besturen. Vervolgens kan de Vlaamse overheid lokale besturen gelasten om deze op lokaal bestuursniveau verder uit te werken en te komen tot volwaardige warmtezoneringsplannen.

MOBILITEIT VOOR DE TOEKOMST

VOORUITBLIK OP 2050

Een doeltreffend mobiliteitsbeleid zorgt ervoor dat de mobiliteitsvraag en de files sterk verminderen, dankzij vraagsturing en de betere ruimtelijke ordening met bundeling van activiteiten in levendige kernen. Het energieverbruik en de vervuiling zijn sterk teruggebracht door de overgang naar zacht, gedeeld of elektrisch vervoer, aangedreven door 100% hernieuwbare energie. Het aantal benodigde voertuigen en grondstoffenverbruik zijn eveneens afgenomen, dankzij de uitbreiding van mobiliteitsdiensten. In de stads- en dorpskernen krijgen, in geval van een conflict, andere functies (ruimtelijk) voorrang op de vervoersdiensten. Schadelijke emissies, geluidshinder en verkeersslachtoffers behoren tot het verleden. Toch beschikt iedereen over een aantrekkelijk aanbod aan mobiliteitsdiensten om te geraken waar hij of zij moet zijn.

SPEERPUNTEN

- Voer een slimme kilometerheffing met milieucriteria in voor personenwagens.
- Stel een stappenplan op om voertuigen met een verbrandingsmotor, aangedreven door fossiele brandstoffen, uit te faseren in lijn met wat nodig is om de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs te realiseren.
- Voorzie voldoende alternatieven voor individueel wagengebruik:
  - investeer in openbaar vervoer;
  - investeer in fietsinfrastructuur;
  - stimuleer elektrisch vervoer en ritdelen;
  - maak deze alternatieven toegankelijk via MaaS-platformen.

BELEIDSLIJNEN, MAATREGELEN EN INSTRUMENTEN

Groene verkeers- en voertuigfiscaliteit

Voer een slimme kilometerheffing met milieucriteria in voor personenwagens

Een slimme kilometerheffing kan verkeersstromen sturen, de vervoersvraag beperken en de vergroening van het voertuigenpark versnellen. Doel van de heffing is om de congestieproblematiek aan te pakken, maar ook om externe kosten (zoals effecten op luchtkwaliteit, klimaatverandering, leefbaarheid en verkeersveiligheid) te internaliseren en de CO₂-uitstoot van de Vlaamse transportsector terug te brengen, zodat deze in lijn ligt met wat nodig is om de Europese klimaatdoelstellingen voor 2030 en 2050 te halen. Voer daarom een slimme kilometerheffing in, met volgende criteria en randvoorwaarden:

- Belast op basis van de ecoscore, met een duidelijke extra stimulans om te kiezen voor emissievrije voertuigen.
- Behoud de Belasting op de Inverkeerstelling (BIV), zodat consumenten bij de

Een slimme kilometerheffing zorgt ook voor meer verkeersveiligheid.

Roel De Cleen, Fietsersbond

aankoop van een wagen nog steeds gestimuleerd worden om een schoner en emissievrij model aan te schaffen. Breng daarbij ook de veiligheid en het volume van de wagen in rekening.

- Budgetneutraliteit is geen doel op zich. Onderzoek welke tarifiering nodig is om de beoogde milieu- en doorstromingsdoelstellingen te behalen.
- Zorg voor een flankerend beleid voor sociale doelgroepen.
- Bouw de alternatieven voor privaat wagengebruik versneld uit.

Stuur, in afwachting van de invoering van een slimme kilometerheffing voor personenwagens, de Belasting op de Inverkeerstelling (BIV) en de jaarlijkse verkeersbelasting bij om externe kosten maximaal te internaliseren en de milieudoelstellingen te halen

Pas de slimme kilometerheffing voor vrachtwagens zodanig aan dat ze externe kosten optimaal internaliseert en de shift naar emissievrije voertuigen versnelt

- Breid de slimme kilometerheffing voor vrachtwagens uit naar het volledige wegennet en trek de tarieven op zodat ze alle externe kosten dekken.
- Voorzie een prijscategorie voor emissievrije vrachtwagens. Deze vallen nu onder dezelfde prijscategorie als vrachtwagens met een EURO 6-norm. Om de shift naar emissievrije voertuigen te stimuleren, is een extra stimulans nodig.

Groene verkeers- en voertuigfiscaliteit op federaal niveau

De externe kosten van gemotoriseerd verkeer (en in het bijzonder van dieselwagens) worden momenteel te weinig in rekening gebracht in de fiscaliteit. De bestaande lasten op diesel- en benzinewagens moeten daarom, in samenspraak met het federale overheidsniveau, verhoogd worden in lijn met hun impact op de leefomgeving en het welzijn van burgers. Met de extra inkomsten die hieruit voortvloeien, kan je een (regionale) taxshift doorvoeren en dicht bij het werk wonen fiscaal stimuleren.

Stimuleer dicht bij het werk wonen

In ideale omstandigheden hoeft de overheid niet tussen te komen in de kostprijs van woon-werkverplaatsingen. Indien ze dat toch doet, moet deze tussenkomst in de eerste plaats nabijheid bevorderen, en in de tweede plaats de meest duurzame modi bevoordelen.

- Bouw de vergoedingen voor en fiscale aftrekbaarheid van woon-werkverplaatsingen met de wagen af.
- Voer een fiscaliteit in die nabijheid promoot door een premie te geven aan huishoudens die leven zonder (bedrijfs)wagen.
- Verlaag de personenbelasting en registratierechten. Met lagere registratierechten voor wie dicht bij het werk gaat wonen, kan men selectief de woonmobiliteit aansturen.
- Beloon in de woonfiscaliteit de ligging nabij kernen en knooppunten van openbaar vervoer.

Versnelde shift naar emissievrij transport

Werk een plan uit om voertuigen met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen uit te faseren

Zorg dat dit plan in lijn ligt met wat nodig is om de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs (met name een netto nuluitstoot van CO₂ tegen 2050) te realiseren. Om de negatieve impact van dieselveertuigen (ook van recente Euro 5- en Euro 6-modellen) op de luchtkwaliteit (en in het bijzonder de stikstofdioxide-concentraties) snel te verlagen, moeten dieselmotoren vervroegd uitgefaseerd worden. Daarna volgen de benzinevoertuigen. Hanteer hierbij de volgende langetermijndoelstellingen:

- 2020: verbod op de verkoop van nieuwe personenwagens en bestelbussen met een dieselmotor, zolang de reële NO_x-uitstoot van dieselmotoren afwijkt van die van benzinevoertuigen.
- 2022: verbod op de verkoop van nieuwe bromfietsen en scooters met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
- 2022: verbod op de verkoop van nieuwe bussen met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
- 2025: verbod op de verkoop van alle nieuwe personenwagens met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen (ook benzine en CNG).
- 2025: alle treinen rijden 100% elektrisch.
- 2030: verbod op de verkoop van nieuwe bestelwagens met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
- 2035: verbod op de verkoop van nieuwe vrachtwagens met een verbrandingsmotor aangedreven door fossiele brandstoffen.
- 2035: alle personenwagens rijden fossielvrij.
- 2050: nuluitstoot voor alle transport.

Pas het decreet over de lage-emissiezones aan, zodat in 2030 enkel nog emissievrije voertuigen en hybride voertuigen in elektrische modus de stedelijke kernen kunnen binnenrijden

Voorzie voldoende slimme laadinfrastructuur voor emissievrij personentransport

Om de doorbraak van elektrische voertuigen in Vlaanderen te bewerkstelligen, moet de laadinfrastructuur versneld uitgebouwd worden.

- Voorzie zo snel mogelijk de 5000 bijkomende laadpalen, vooropgesteld in het actieplan Clean Power for Transport.
- Dit zijn bij voorkeur slimme laadpalen, die rekening houden met de beschikbare capaciteit van het distributienet en de groenestroomproductie, maar ook met de behoeftes en het autogebruik van de chauffeur. Indien nodig, moet op gunstige locaties het distributienet aangepast en verzaamd worden om de plaatsing van laadpalen mogelijk te maken.
- Voorzie naast gewone laadpalen, met een oplaadtijd van 3 tot 4 uur, ook bijkomende snellaadstations, waarbij de batterij van een voertuig kan opladen in ongeveer 20 minuten. De aanwezigheid van snellaadstations zal de actieradius van

elektrische voertuigen sterk uitbreiden, zonder de transporttijd met heel wat uren te verlengen.

- Vergroot de transparantie van prijzen en oorsprong van de stroom voor elektrisch laden. Werk een betrouwbare, gecertificeerde databank uit waarin alle laadpalen in Vlaanderen zijn opgenomen, met vermelding van hun eenheidsprijs (euro/kWh) en de oorsprong van de stroom (hernieuwbare versus fossiele energie). Zorg er op die manier voor dat consumenten duidelijke en correcte informatie krijgen en kunnen nagaan wie de voordeligste leverancier is.
- Houd rekening met de noden van verschillende transportmodi:
  - Deelwagens:
    - Zorg voor een uniform beleid rond laadinfrastructuur en standplaatsen voor deelmobiliteit. Momenteel voert elk lokaal bestuur een eigen beleid rond het toekennen van laadpalen en standplaatsen voor deelmobiliteit. In de praktijk zorgt deze complexiteit voor lange doorlooptijden en onduidelijkheid rond energietarieven voor aanbieders van elektrische deelmobiliteit. Dit bemoeilijkt de groei ervan.
    - Maak een publiek toegankelijke kaart met alle potentiële locaties voor elektrische deelmobiliteit. De locaties op die kaart kunnen vooraf geëvalueerd worden. Daardoor komt er meer duidelijkheid over het potentieel in de openbare ruimte en kunnen standplaatsen sneller toegewezen worden.
  - Taxi's:
    - Voorzie voldoende snellaadstations voorbehouden voor taxi's. Taxi's zijn namelijk de hele tijd onderweg en moeten snel en efficiënt kunnen laden om rendabel te zijn.

Voorzie laadinfrastructuur voor emissievrij vrachtvervoer

De Europese Commissie stelde in mei 2018 voor het eerst CO₂-uitstootnormen voor vrachtwagens voor om de klimaatimpact van het goederentransport terug te dringen. Vlaanderen kan de transitie naar schonere vrachtwagens ondersteunen door voldoende laadinfrastructuur te voorzien. Dit is ook belangrijk om onze klimaatdoelstellingen te halen, want vrachtvervoer is verantwoordelijk voor ongeveer 40% van de Vlaamse transportemissies.

- Voorzie laadinfrastructuur voor vrachtwagens op rustplaatsen. Met name de 'megachargers' van 1,5 megawatt zijn hier geschikt voor.
- Ondersteun eHighway-pilootprojecten. De Duitse deelstaat Hessen gaf vorig jaar de opdracht om een bovenleiding voor geëlektrificeerd vrachtvervoer op een tien kilometer lang stuk autosnelweg te bouwen. De lijn zal elektriciteit leveren voor de aandrijving van elektrische vrachtwagens. Vlaanderen vormt als transitregio een interessante locatie voor de aanleg van een eHighway. We raden beleidsmakers aan om hier een pilootproject rond op te zetten.

Voldoende alternatieven voor individueel wagengebruik

Maak alternatieven voor privaat wagengebruik toegankelijk via 'Mobility as a Service (MaaS)'-platformen die maatschappelijke doelstellingen centraal plaatsen

MaaS zorgt voor een aaneenschakeling van verschillende transportmodi, die momenteel erg gefragmenteerd ingezet worden. Voor elk transportmiddel moet je een afzonderlijke registratieprocedure doorlopen, een apart abonnement afsluiten en verschillende vervoersbewijzen bijhouden of apps downloaden. MaaS tracht al deze zaken te combineren in één enkele app. MaaS biedt een platform aan bovenop de operatoren om verschillende vervoerswijzen gebundeld aan de klant aan te bieden. MaaS zal in de toekomst een steeds belangrijkere rol spelen en heeft potentieel om een 'modal shift' te genereren. MaaS verlaagt namelijk de drempel om vaker voor andere vervoerswijzen te kiezen. Hierbij moet de overheid erover waken dat MaaS-platformen maatschappelijke doelstellingen ook centraal plaatsen.

Indien de overheid dit overlaat aan marktspelers, vindt geen publiek debat plaats over de prioriteiten en modaliteiten van dergelijke mobiliteitsplatformen. Om dit potentieel aan te boren, zijn volgende beleidsmaatregelen noodzakelijk:

- De ruggengraat van elk MaaS-platform is het openbaar vervoer. Investeer daarom fors in het onderliggende aanbod van duurzaam, emissievrij en kwalitatief openbaar vervoer op Vlaams, regionaal en lokaal niveau.
- Zorg voor een voldoende groot aanbod aan zachte transportmodi, zoals deelfietsen. Integreer ook het fijnmazige netwerk aan trage wegen in deze systemen, alsook de mogelijkheid om bepaalde trajecten te voet af te leggen.
- Creëer een regionaal en nationaal beleid rond connectiviteit van vervoersaanbieders. Dit is ten voordele van zowel MaaS-aanbieders als klanten.
- Breng in kaart hoe nieuwe financiële stromen kunnen ontstaan in een gewijzigd vervoerslandschap. Creëer een nieuwe balans om lusten en lasten te verdelen, voor een sterk kwalitatief en duurzaam vervoersaanbod in Vlaanderen. Waak erover dat de openbare vervoersmaatschappijen niet enkel met de onrendabele lijnen overblijven.
- Laat verschillende mobiliteitsfuncties samenkomen in zogenaamde 'mobipunten'. MaaS bestaat niet enkel online. Mobipunten zijn een offline versie. Connecteer het online en offline aanbod in functie van een totaaloplossing voor de eindgebruiker.
- Zet via derdebetalerssystemen en pilootprojecten in op inclusie. MaaS heeft zo het potentieel om een erg brede doelgroep te bereiken.
- Bouw het fiscaal gunstregime voor bedrijfswagens af als hefboom voor MaaS bij woon-werk en werk-werkverplaatsingen.
- Maak een maatschappelijke kosten-batenanalyse voor MaaS, waarin onder meer deze baten zijn verwerkt: inclusie, optimalisatie bestaande infrastructuur en capaciteit, verhoogde verkeersveiligheid, vermindering files en vervuiling, en leefbaardere en toegankelijke steden.

Openbaar vervoer, fietsen en stappen moeten de ruggengraat van duurzame mobiliteit zijn. Autodelen is daarop de perfecte aanvulling.

Jeffrey Matthijs, Autodelen.net

Voorzie een voldoende groot, kwalitatief en emissievrij aanbod van openbaar vervoer

- Voorzie op korte termijn een duidelijke en geïntegreerde visie op de verdere ontwikkeling van het openbaar vervoer. Vernieuw de Visie 2020 van De Lijn die dateert uit 2009. Voorzie voor het spoor, naast het investeringsplan tot 2022, ook een visie op lange termijn.
- Investeer in het openbaar vervoer. De kosten-batenanalyse van veel openbaar vervoersprojecten is positief. Dat wil zeggen dat zelfs een kleine verbetering van het aanbod meer klanten oplevert. Tramlijnen aanleggen in binnen- en buitenland levert steeds een grote reizigersgroei op en zorgt dat centrumgebieden heropbloeien. Beperk daarbij onnodige ‘overhead-kosten’ bij de vervoersmaatschappijen.
- Voorzie een investeringsplan voor en een visie op de verdere ontwikkeling van het stads- en streekvervoer. Belangrijke onderdelen hiervan zijn de ‘vertramming’ van drukke buscorridors, een aantal tramlijnverlengingen en nieuwe sneltramlijnen langs overbelaste autostrades. Nieuwe lijnen worden best met het bestaande netwerk verbonden in hoogwaardige knooppunten. Enkele voorbeelden:
  - Leg in Antwerpen tramlijnverlengingen aan naar Hoevenen, Brasschaat, Schoten, Wilrijk, Linkeroever-Noord en Linkeroever – spoorlijn 59 (knooppunt).
  - Zorg in Gent voor een vertramming van de lijnen 3 en 7.
  - Leg sneltramlijnen aan parallel met de overbelaste E34 en E313 van Malle naar Antwerpen, via Zoersel en Zandhoven.
  - Werk de drie lijnen van het Brabantnet rond Brussel af.
  - Open de Limburgse Spartacuslijn.
  - Trek in West-Vlaanderen de kusttram door tot het ziekenhuis in Westkapelle.
- Voorzie een hoger aanbod van stads- en streekvervoer. Verhoog de frequenties tot minstens 7,5 minuten op drukke tram- en buslijnen en tot 10 minuten daarbuiten. Bouw nachtnetten uit, in én rond de steden. Vang ontbrekende treinverbindingen op met behulp van nieuwe snelbuslijnen.
- Zorg voor een vlotte doorstroming voor trams en bussen en realiseer binnen de vijf jaar de wensnelheden zoals opgenomen in het Vlaams decreet over het netmanagement. Een vlotte doorstroming leidt tot een hogere betrouwbaarheid van het openbaar vervoer, waardoor meer mensen er gebruik van zullen maken. Bovendien spaart een vlotte doorstroming exploitatiegeld uit en levert het meer inkomsten op doordat meer klanten het openbaar vervoer nemen.
- Stem het openbaar vervoer beter af op andere duurzame transportmodi. Zorg dat het openbaar vervoer opgenomen wordt in Mobility as a Service-platformen (MaaS). Zorg ook voor meer ‘verknoping’ tussen alle vormen van duurzaam vervoer door het aanleggen van mobipunten, waar verschillende transportmodi samenkomen. Zo kan je aan een station bijvoorbeeld vlot overstappen op bussen, trams, (elektrische) deelfietsen of elektrische deelwagens. Garandeer de toegankelijkheid van deze knooppunten voor mensen

met een mobiliteitsbeperking (zoals ouderen, rolstoelgebruikers, blinden en slechtzienden), zodat ook zij de knooppunten comfortabel en veilig kunnen bereiken en vlot gebruik kunnen maken van de overstapmogelijkheden.

- Gebruik het openbaar vervoersnetwerk als ruggengraat om nieuwe woningen, winkels of kantoren te bouwen. Door te bouwen nabij knooppunten van openbaar vervoer, wordt een alternatief geboden voor het steeds toenemende autoverkeer. Dit is zo voorzien in het Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. Ook het Mobiliteitsplan Vlaanderen moet van deze doelstelling vertrekken.

Voorzie kwaliteitsvolle infrastructuur voor een levendige (elektrische) fietscultuur

- Investeer in fietsinfrastructuur. Trek de investeringen in fietsinfrastructuur jaarlijks op, zodat ze tegen het einde van de legislatuur jaarlijks 500 miljoen euro bedragen. Werk met dit budget het Bovenlokaal Functioneel Routenetwerk (BFR) en het netwerk van fietssnelwegen (bijvoorbeeld Fiets-GEN) af. Beide netwerken bestaan op papier, maar moeten ook in de praktijk gerealiseerd worden. Start hiermee op de plaatsen met de hoogste mobiliteitsvraag, zoals de Vlaamse Ruit. Ook prioritair zijn de ontsluiting van de centrumsteden en de ontsluiting van grote tewerkstellingspolen zoals de havens. Zo worden alle centrumsteden en het Brussels Gewest vlot en veilig bereikbaar met de fiets vanuit de stadsrand, en wordt de (elektrische) fiets een volwaardig alternatief voor de wagen voor korte en middellange afstanden.
- Stel het 30/50/70-principe voorop. Om een veiligere omgeving voor fietsers te creëren, moet het snelheidsregime op bestaande wegen bepaald worden door de aanwezige fietsinfrastructuur. Dit is de snelste en goedkoopste manier om ongevallen met fietsers als gevolg van (overdreven) snelheid te vermijden. Het 30/50/70-principe houdt in dat:
  - op wegen zonder fietspaden een maximumsnelheid van 30 km/u geldt;
  - op wegen met een verhoogd aanliggend fietspad een maximumsnelheid van 50 km/u geldt;
  - enkel op wegen met een vrijliggend en conform fietspad een maximumsnelheid van 70 km/u geldt.
- Voorzie conflictvrije kruispunten, zodat er geen conflict mogelijk is tussen fietsers en gemotoriseerd verkeer. Kruispunten vormen de achilleshiel van fietsveiligheid, omdat fietsers er geconfronteerd worden met (zwaar) gemotoriseerd verkeer. Conflictvrije kruispunten zijn daarom belangrijk om de veiligheid van fietsers te waarborgen. Kruispunten conflictvrij maken kan door ongelijkgrondse kruisingen aan te leggen. Een goedkopere manier is een conflictvrije lichtenregeling. De lichten worden dan zodanig afgesteld dat fietsers voldoende tijd krijgen om veilig over te steken, zonder in aanraking te komen met afslaand gemotoriseerd verkeer.
- Zet in op intermodaliteit. Voorzie geschikte infrastructuur aan knooppunten van openbaar vervoer: van fietsnietjes aan bushaltes tot grote fietsparkings in stations. Voorzie publieke (elektrische) deelfietsen op mobipunten waar verschillende duurzame transportmodi samenkomen.

Neem een regierol op in het voetgangersbeleid

- Voorzie voldoende toegankelijke infrastructuur voor voetgangers met coherente en uniforme signalisatie.
  - Voorzie veilige oversteekvoorzieningen aan gewestwegen, en rond haltes en knooppunten van openbaar vervoer. Bijzondere aandacht moet gaan naar de aanlooproutes en omgevingen van scholen, zorginstellingen, rust- en verzorgingstehuizen, openbare gebouwen en locaties met een hoge dichtheid van tewerkstelling.
  - Bouw coherente en aantrekkelijke voetgangersnetwerken uit, zoals de Groene Functionele Belevingstrajecten.
- Vergroot de expertise rond voetgangersbeleid, voetgangersverkeer en voetgangersvoorzieningen binnen het Departement Mobiliteit en Openbare Werken. Investeer in onderzoek, want wetenschappelijke en objectieve gegevens over voetgangersverplaatsingen, voetgangersgedrag en infrastructuur zijn in Vlaanderen haast onbestaande of verouderd. Objectieve gegevens zijn een noodzakelijke voorwaarde om beleidsbeslissingen te motiveren. Informeer ook de burger, bijvoorbeeld via de ontwikkeling van apps en educatieve initiatieven die het aantrekkelijk maken om te voet te gaan.

Stop de verdere uitbouw van het autowegennet

Het gros van de Vlaamse investeringen in infrastructuur gaat naar het autowegennet. Door te investeren in bijvoorbeeld spitsstroken, extra rijstroken op de Brusselse ring of de Oosterweelverbinding, wordt de groei van het autoverkeer verder in de hand gewerkt. Investeer daarom niet langer in extra capaciteit voor het wegennet, maar zet in op een beleid dat de groei van het autoverkeer tegengaat.

Mobiliteit die draait op deelinitiatieven

Zet sterk in op autodelen

Autodelen vormt een essentiële schakel in een duurzame mobiliteitsmix. Het is een valabel alternatief voor de eigen wagen, waarbij het reflexmatige autogebruik plaatsmaakt voor een rationele keuze uit diverse mobiliteitsalternatieven. Autodelen zorgt voor meer (flexibele) mobiliteit met minder wagens. De Green Deal Gedeelde Mobiliteit mikt op minstens 80.000 autodelers tegen 2020. Om dit te realiseren, heeft de Vlaamse overheid een belangrijke rol in het scheppen van stimulerende kaders en de bekendmaking van het concept.

- Zorg ervoor dat 80% van de Vlamingen het concept van autodelen kent tegen 2020. Dit kan door algemene promotiecampagnes te organiseren of uit te besteden. Herhaling via diverse kanalen is hierbij essentieel. Op grote schaal autodelen vergt een mentaliteitswijziging bij de bevolking, namelijk het afstappen van het idee dat privébezit van een wagen noodzakelijk is.
- Faciliteer een afnamegarantie via lokale overheden. Momenteel is het moeilijk om autodeelaanbieders te overtuigen om een aanbod te creëren in minder verstedelijkte gebieden of in commercieel minder interessante stadswijken. Vlaanderen moet subsidies uitbetalen aan lokale overheden zodat zij voor bijvoorbeeld twee jaar (degressief) een afnamegarantie kunnen geven aan

autodeelaanbieders, waardoor deze laatste voldoende tijd hebben om er een economisch rendabel verhaal van te maken.

- Zet proeftuinen op. Autodelen beschikt over een enorm potentieel om diverse doelgroepen te bereiken en om in verschillende situaties een oplossing te bieden. Maar er is nood aan (financiële) experimenteerruimte om in te zetten op autodelen voor personen met een laag inkomen, personen met een mobiliteitsbeperking, enzovoort. Bovendien is er innovatie mogelijk bij het delen van gemeentelijke en bedrijfswagens of het combineren van autodelen met taxidiensten. Het stimuleren van innovatie is een absolute must voor de Vlaamse overheid.
- Integreer autodelen binnen Mobility as a Service (MaaS). Autodelen is essentieel in MaaS: er duiken meer en meer autodeelaanbieders op. Om autodelen te versnellen, is het noodzakelijk dat we evolueren naar een interoperabel autodeelsysteem. MaaS is hiervoor het middel bij uitstek. Vlaanderen moet erover waken dat zo veel mogelijk autodeelsystemen aangesloten worden op MaaS.
- Beloon autodelers. Voer een maandelijkse premie in voor huishoudens zonder eigen (bedrijfs)wagen. Op die manier wordt nabijheid, de keuze voor duurzame mobiliteit en voertuig- en ritdelen gestimuleerd via de vraagzijde.

Stimuleer ritten

Als elke werknemer die met de auto naar het werk gaat, voortaan één keer per week zou carpoolen, dan was er veel minder file. Carpoolen of ritten delen is een uitermate efficiënte vervoerswijze. Om in Vlaanderen meer ritten te delen, is een sterk plan nodig. De komende regering moet duidelijke doelstellingen formuleren en een plan van aanpak opstellen, waarin staat welke middelen gehanteerd zullen worden om werknemers vaker ritten te laten delen. De doelstelling in de Green Deal Gedeelde Mobiliteit voor carpoolen bedraagt een verdubbeling van het aantal bedrijven in Vlaanderen dat carpoolmaatregelen onderneemt: van 1000 naar 2000. De grootste impact van carpoolen kan bereikt worden in het woon-werkverkeer. De sleutel tot succes ligt dan ook bij de werkgevers. Een bedrijf of een groep van bedrijven is in staat de kritische massa aan te spreken om ritten te delen. Bovendien kunnen bedrijven carpoolen stimuleren door bepaalde stimuli te geven aan werknemers, zoals een fiscaal voordeel of betere parkeerplaatsen. Ook de Vlaamse Regering kan ook een belangrijke rol spelen om het aantal gedeelde ritten te verhogen:

- Imagocampagnes: carpoolen heeft een oud, verstikkend imago. Een campagne kan dit beeld aanpassen: “Zo nu en dan eens carpoolen is gewoon leuk. Via apps kan je eenvoudig contacten zoeken.”
- Ondersteuning om carpoolritten te connecteren met andere modi, via multimodale routeplanners, MaaS en mobipunten.

Omkadering van toekomstige evoluties

Werk proactief een kader uit voor zelfrijdend elektrisch vervoer

De mobiliteitssector kent heel wat innovatieve evoluties. Al deze evoluties brengen de nodige uitdagingen met zich mee: zowel voor burgers, overheden als bedrijven. Zelfrijdend elektrisch vervoer kan milieu- en sociale winsten opleveren. Maar alles hangt af van hoe deze technologie ingezet wordt.

- Van zodra zelfrijdende wagens doorbreken in de markt, worden ze best ingeschakeld in mobiliteitsplatformen voor ritten delen.
- Voor een democratisch mobiliteitsbeleid is het belangrijk dat de data niet bij één partij zitten, maar vrijgegeven worden. Overheden kunnen deze voorwaarden koppelen aan een erkenning om te opereren op hun grondgebied.
- Een testproject voor gedeelde elektrische zelfrijdende wagens, met focus op hoe gebruikers ermee omgaan, maakt het mogelijk om uitdagingen te identificeren en na te gaan hoe deze technologie kan helpen om de mobiliteitsdoelstellingen te halen. Zo kan men tijdig de juiste beleidskeuzes maken en ontwikkelingen starten.

Een verminderde milieu-impact van lucht- en scheepvaart

Stop de uitbreiding van de luchthaven van Zaventem

De luchthaven van Zaventem wil fors groeien: van 23 miljoen passagiers naar 40 miljoen tegen 2040. Het ontwerp strategisch plan van Brussels Airport Company stelt voor om een van de landingsbanen te verlengen tot 4 kilometer, zodat vliegtuigen er ook kunnen opstijgen. De impact van die verlenging (en overige uitbreidingsplannen) op het klimaat, de luchtkwaliteit en geluidsoverlast blijft onduidelijk. De Vlaamse Regering mag daarom niet akkoord gaan met de uitbreidingsplannen.

Stop de financiering van de Luchthaven Ontwikkelingsmaatschappij (LOM)

De exploitatie van de regionale luchthavens van Deurne en Oostende werd uitbesteed aan een private partner, via een Luchthaven Exploitatiemaatschappij (LEM). De Vlaamse overheid blijft zelf instaan voor het onderhoud van en de investering in infrastructuur, via een Luchthaven Ontwikkelingsmaatschappij (LOM). Zo betaalt de Vlaamse overheid miljoenen euro's belastinggeld aan de regionale luchthavens, die in se verlieslatend zijn en een aanzienlijke impact hebben op het leefmilieu. Deze geldstromen naar verlieslatende luchthavens moeten worden stopgezet.

Versnel de shift naar emissievrije binnenvaartschepen

Aangezien de technieken voor de aandrijving van schepen tientallen jaren meegaan, moet dringend werk gemaakt worden van een plan voor de overgang van fossiele naar emissievrije schepen. Alleen zo kan tegen 2050 een nuluitstoot bereikt worden. Een ambitieus beleidskader met duidelijke doelstellingen kan de technologische ontwikkelingen op vlak van emissievrije binnenvaartschepen vooruit stuwten. Zet tegelijk sterk in op het steunprogramma voor de vergroening van motoren van binnenschepen.

Zet samen met de havenbedrijven een investeringsprogramma op om walstroom in de havens uit te bouwen

Dankzij walstroom kunnen schepen, wanneer ze aanmeren aan de kade, hun scheepsmotoren en dieselgeneratoren afzetten en overschakelen op het elektriciteitsnetwerk op land. Dat zorgt voor minder luchtvervuiling en een lagere klimaatimpact. Zowel in Antwerpen als in Zeebrugge zijn er al walstroominstallaties, maar hun aantal is nog zeer beperkt. Zet daarom samen met de havenbedrijven een investeringsprogramma op om nog meer walstroominstallaties in de havens uit te bouwen.

ENERGIE VOOR DE TOEKOMST

VOORUITBLIK OP 2050

Het energiesysteem in 2050 zorgt voor zekere, betaalbare, veilige en duurzaam geproduceerde energie uit 100% hernieuwbare bronnen. Mede daardoor kunnen in Vlaanderen de broeikasgasemissies met 95% dalen, en de CO₂-uitstoot zelfs met minimaal 100%. Alle energieverbruik in gebouwen, transport, landbouw en industrie komt uit hernieuwbare bronnen. Hernieuwbare elektriciteit en groene warmte dekken de energievraag. De inzet van biomassa wordt beperkt tot een hoeveelheid die duurzaam beschikbaar is. Om dat alles mogelijk te maken, moet de totale energievraag sterk worden teruggebracht door energiebesparing en efficiëntiewinsten in alle sectoren. Ze moet ook slimmer gestuurd worden, waarbij lokale productie en consumptie beter in evenwicht komen en opslag efficiënt wordt ingezet.

SPEERPUNTEN

- Een ambitieus energie-efficiëntiebeleid is een noodzakelijke voorwaarde om de energietransitie te doen slagen. Essentieel hierbij is een aangescherpt renovatiebeleid met oog op een nuluitstoot tegen 2050. Formuleer ambitieuze doelstellingen voor hernieuwbare elektriciteit tegen 2030 en kies volop voor zon en wind: samen zorgen ze in 2030 voor 10 gigawatt aan productiecapaciteit.
- Zet een gebiedsdekkend groene warmtebeleid op dat fossiele brandstoffen uitfaseert tegen 2040.
- Ontwikkel een industriële transitiestrategie naar koolstofneutraal tegen 2050.

BELEIDSLIJNEN, MAATREGELEN EN INSTRUMENTEN

Vlaanderen voorop in de energietransitie

2020-2030 wordt ofwel het decennium van een versnelling naar 100% hernieuwbare energie, ofwel het decennium van een afvlakking naar een nieuw status quo, met hernieuwbare energie naast fossiel en nucleair. Voor de volgende regering zal deze energieomslag hoe dan ook een prioriteit zijn: ofwel kiest ze ervoor om de disruptie te ondergaan, ofwel zet de regering zelf een ambitieus beleid uit. Dit zal enkel slagen met concrete en ambitieuze doelstellingen voor de verdere uitbouw van hernieuwbare energie, duidelijke normen en streefcijfers voor energie-efficiëntie en een groene revolutie in de gebouwenverwarming.

Een ambitieus beleid vergt een even ambitieus investeringsprogramma, wetende dat niet investeren uiteindelijk de kosten doet oplopen. Enkel met een beleid dat volop inzet op de transitie naar een meer decentraal, flexibel, participatief en hernieuwbaar energiesysteem, zal Vlaanderen ook de vruchten plukken van deze technologische, economische en maatschappelijke omslag. Vlaanderen heeft het potentieel en de opdracht om hoog te mikken en zich aan de kop van het peloton in de energietransitie te zetten.

Het is hoog tijd om maximaal voor hernieuwbare energie te gaan, waar iedereen de vruchten van plukt, ook het milieu.

Eloi Glorieux, Greenpeace

1. Energiebesparing

In een gewest dat 's nachts zichtbaar is vanuit de ruimte en waar winkels in de winter verwarmd worden met open deuren, is het potentieel voor energiebesparing nog enorm. Voor het bestaande woningpatrimonium is een volgehouden inspanning nodig om het gewenste isolatieniveau te halen, want de achterstand is groot en de renovatiegraad te laag. Vlaanderen moet daarvoor met een integraal plan komen om energie te besparen tegen 2030. Zowel voor residentieel energieverbruik als de industriële energie-intensiteit scoort Vlaanderen slechter dan gemiddeld. Een besparingsdoelstelling van 40% tegen 2030 is haalbaar en noodzakelijk. Al is er dan wel nood aan concrete subdoelstellingen en strikte deadlines per sector, zodat de uitdagingen niet vooruit geschoven worden.

Elektriciteitsbesparing

Met een aantal gerichte maatregelen kan Vlaanderen op korte termijn veel elektriciteit besparen en de piekvraag aftoppen. Daarnaast is er een incrementeel beleid nodig om energienormering voor consumptiegoederen aan te scherpen en sterker in te zetten op elektriciteitsbesparing bij particulieren en bedrijven.

Voorzie slim aangestuurde openbare ledverlichting

In 2016 was slechts 2,3% van de openbare lichtpunten van steden en gemeenten voorzien van ledlampen. Vlaanderen zou gemeenten moeten verplichten om investeringsprogramma's op te stellen, met aandacht voor burgerparticipatie bij de financiering. Voor lokale besturen kan dit een besparing tot 32 miljoen euro per jaar opleveren. Bovendien moeten de verschillende overheden bij de vervangingsprogramma's de optie bekijken om op bepaalde plaatsen (zoals in parken of verbindingswegen) de verlichting te doven of te dimmen, en dit in overleg met de bewoners. Als er bijvoorbeeld afgescheiden fietspaden langs gewestwegen liggen, is het vaak voldoende om alleen die te verlichten.

Ondersteun nieuwe bedrijfsmodellen bij openbare aanbestedingen

De overheid moet innovatieve overheidsopdrachten uitschrijven die nieuwe bedrijfsmodellen zoals product-dienstcombinaties toelaten en aanmoedigen. Voor investeringen in verlichting is het leasen van licht al een marktrijpe toepassing.

Scherp de energienormering van consumptiegoederen aan

IJskasten, droogkasten, verlichting of elektrische verwarmingstoestellen met een laag rendement moeten gestaag uit de handel verdwijnen. De energienormering van consumptiegoederen kan stelselmatig stijgen. Ook moet er een wettelijke limiet komen op het stand-by-verbruik van toestellen. Vlaanderen moet deze aangescherpte normering bepleiten bij de federale en Europese overheden.

Stimuleer kmo's om meer elektriciteit en energie te besparen

Er is een grote verscheidenheid onder de verschillende kmo's. In het beleid moet dan ook onderscheid gemaakt worden tussen grote en kleine bedrijven en tussen de verschillende sectoren. Extra beleidsinitiatieven zijn dringend nodig, want een reflex tot energie sparen ontbreekt nog al te vaak.

- Energieaudits bij grotere kmo's mogen niet in de kast belanden. Koppel de steun

voor een audit daarom best aan de uitvoering van de voorgestelde economisch rendabele maatregelen.

- De voedings-, chemische- en bouwsector moet prioritaire aandacht krijgen mits zij instaan voor 60% van het energieverbruik bij kmo's.
- Voor kleine kmo's moeten er sectorspecifieke online tools uitgewerkt worden die praktische en sectorale aanbevelingen bevatten.
- De mini-beleidsovereenkomsten moeten snel een verdere uitrol krijgen. Sectorale energiecoaches kunnen kmo's praktische en gerichte bijstand geven om deze overeenkomsten op te stellen en uit te voeren.
- Naar het voorbeeld van Nederland, raden we aan dat energiebesparende investeringen met een terugverdientijd van minder dan vijf jaar, verplicht worden.

Dalen van de warmtevraag

Voorzie een energierenovatie doelstelling met het oog op een nuluitstoot tegen 2050

Het huidige ambitieniveau van het Renovatiepact om de Vlaamse gebouwen tegen 2050 te renoveren tot gemiddeld E60 of 100 kWh/m², is onvoldoende. Aangezien woningen slechts heel sporadisch gerenoveerd worden (ca. 1 keer om de 30 jaar), dreigt Vlaanderen geconfronteerd te worden met een 'lock in' van onvoldoende gerenoveerde woningen. Niet alleen moeten gebouwen grondiger gerenoveerd worden tot minstens de bijna-energie neutrale standaard (E30), ook moet de renovatiegraad verdrievoudigd worden. Daarvoor zijn tussentijdse doelstellingen nodig voor 2030 en 2040, met een goede opvolging en een pakket doortastende beleidsmaatregelen die toelaten om de doelen te halen.

Gebruik alle fiscale instrumenten maximaal om energiebesparing en efficiënt ruimtegebruik te stimuleren

Door de registratierechten en woonbonus te koppelen aan het E-peil en de ligging van een woning, kan de renovatiemarkt aangezwengeld worden. De onroerende voorheffing laten afhangen van het energieverbruik van de woning in plaats van het hopeloos verouderde kadastraal inkomen, kan ook een sturend effect hebben. De BTW-verlaging naar 6% voor vernieuwbouw uitbreiden is een goede maatregel, maar enkel indien ze beperkt blijft tot dorps- en stadskernen.

Ontwikkel doeltreffende financieringsmethodes voor renovaties op grote schaal

Veel energiebesparingsmaatregelen in gebouwen zijn slechts kosteneffectief op lange termijn. Daardoor blijft het potentieel onderbenut. In veel gevallen is dat ten koste van kwetsbare bewoners, die in energieverslindende woningen wonen en niet in staat zijn om de hoge energiefactuur te vermijden.

Deze drempels kunnen weggewerkt worden via een voorfinanciering en terugbetaling via 'on-bill' of 'on-tax' terugbetalingsschema's. Bij het on-bill schema gebeurt de terugbetaling via een heffing op de energiefactuur via de netbeheerder. Bij het on-tax schema betaalt de bewoner terug via de belasting op de woning. Beide methodes werken het probleem van de hoge initiële investeringskost voor de bewoner weg, verzekeren de terugbetaling en reduceren transactie- en administratiekosten door

de terugbetaling te koppelen aan de meter of het vastgoed in plaats van aan de eigenaar of huurder. Indien goed ontworpen, zal het maandelijkse afbetalingsbedrag lager zijn dan of gelijk zijn aan de vermindering van de energiekosten. Bewoners zullen dus niet geconfronteerd worden met een daling van hun besteedbaar inkomen. Het on-tax schema is een gebouwgebonden terugbetalingsmodel. Deze lening wordt bij verkoop van de woning overgedragen aan de nieuwe eigenaar. Het on-bill schema biedt ook een oplossing aan het 'split incentive' probleem. En erg belangrijk: aangezien de voorfinanciering voor on-bill programma's geen lening is, hoeft ze niet geboekt te worden als overheidsschuld.

Er is een belangrijke rol weggelegd voor de overheid wat betreft de voorfinanciering en uitvoering van renovaties bij kansengroepen. Overheidsinvesteringen zijn nodig. Via een vaste financieringslijn vanuit de middelen van het Klimaatfonds moet de verduurzaming van sociale huisvesting gefinancierd worden.

Maak werk van een renovatieverplichting van woningen na verkoop en een renovatiewet voor mede-eigendom

Energierenovaties verplichten na aankoop van een bestaande eengezinswoning is een maatregel die in belangrijke mate zou kunnen bijdragen aan een renovatieversnelling en kwaliteitsverhoging van de uitgevoerde renovatiewerken. Het is belangrijk om een redelijke termijn (zoals vijf jaar) te voorzien tussen de aankoop en de indiendatum van de EPB-aangifte na beëindiging van de werken. Een zwakte van deze maatregel

is dat ze wooneenheden gelegen in meergezinswoningen niet zomaar kan vatten, aangezien de beslissing tot renovatie toebehoort aan de raad van mede-eigenaars. Voor mede-eigendom is er daarom nood aan een specifieke renovatiewet die voor alle gebouwen in mede-eigendom een te behalen energie-efficiëntiegraad vastlegt. De wetgeving rond de veiligheid van liften, waar tal van gebouwen in mede-eigendom onder vallen, kan als voorbeeld dienen.

Koppel minimale energieprestatienormen voor huurwoningen aan een sterk pakket van ondersteuningsmechanismen

De Vlaamse wooncode moet aangescherpt worden, zodat ze in lijn komt met de ambities van het Renovatiepact. Het aanwenden van het technische wooninspectieverslag is potentieel een krachtig instrument. Het kan de verhuurmarkt toelaten om de renovatiedoelstelling voor woningen die binnen het renovatiepact is vooropgesteld, geleidelijk aan te halen. Naast de stok is er ook nood aan een wortel: zet gerichte premies, fiscale voordelen en ontzorging op voor verhuurders die willen renoveren en verzeker sociale bescherming voor de huurders.

Krik de kwaliteit van het energieprestatiecertificaat op

De berekening van het energieprestatiecertificaat (EPC) voor woningen blijft voor problemen zorgen. De kwaliteit ervan is sterk afhankelijk van de EPC-adviseur. Bovendien staat het onder druk, omdat immokantoren en verkopers de prijs zo laag mogelijk en de EPC-score zo hoog mogelijk proberen houden. Het inspectieprotocol van het Vlaams Energieagentschap moet minder ruimte laten voor interpretatie. Cruciaal is ook een responsabilisering, jaarlijkse controle en indien nodig sanctionering (door het intrekken van de erkenning) van de EPC-adviseurs.

Organiseer renovatieadvies en renovatiebegeleiding

Rol in heel Vlaanderen renovatieadvies en renovatiebegeleiding uit, om mensen een idee te geven tegen welke renovatiewerken en -kost ze aankijken. Een renovatieadvies moet oriënterend, laagdrempelig, onafhankelijk, kwalitatief en betaalbaar zijn. Renovatieadvies kan ook als verplichting opgelegd worden voor wie in aanmerking komt voor een premie. Op die manier verzekert de overheid dat de bouwheer het langetermijnperspectief meeneemt. Bouw verder op bestaande initiatieven zoals de steunpunten duurzaam bouwen. Renovatieadvies en -begeleiding kunnen ook aangeboden worden in samenwerking met lokale initiatieven van gemeenten, intercommunales en vzw's. De steunpunten kunnen instaan voor de coördinatie, kwaliteitsbewaking en afstemming met andere spelers, zoals architecten. De Vlaamse overheid kan dit mee financieel ondersteunen en zo ook een bepaalde kwaliteitsstandaard opleggen voor zowel advies als begeleiding.

Scherp de EPB-regelgeving aan en maak ze flexibeler

Om de warmtevoorziening van nieuwbouw en bestaande gebouwen te verduurzamen, is er nood aan een optimalisatie van de Vlaamse energieprestatieregelgeving als sturend instrument. De EPB-berekeningsmethode moet sneller kunnen inspelen op innovaties en evoluties in de markt, en flexibeler zijn in het aanvaarden van buitenlandse keuringen en testresultaten. EPB moet ook de dynamische interactie van het gebouw, de installaties en aansturing beter integreren. Nu komen systemen en innovaties die inspelen op wijzigende

omstandigheden, warmtenetten, of gebruik maken van energieopslag (ook bijvoorbeeld seizoensopslag) niet tot hun recht. Het Vlaams Energieagentschap kan voorlopergemeenten die sneller een verstrengd beleid willen voeren, ondersteunen, en kan de EPB-software de flexibiliteit geven om dat in de praktijk te brengen.

Voorzie een energieloket in elke gemeente

Er is nood aan laagdrempelig energieadvies in elke gemeente. Een energieloket kan dat advies verlenen. Het loket kan basisadvies geven over energieleningen en renovatiepremies. Voor een gedetailleerder technisch advies kan het dan weer doorverwijzen naar de steunpunten duurzaam bouwen.

Maak overheidsgebouwen energiezuinig

De overheid moet haar voorlopersrol opnemen en vanaf 2022 alle nieuwe overheidsgebouwen energieneutraal of energiepositief maken. Energieprestatiecontracten mogen van de Europese Commissie vanaf nu onder bepaalde omstandigheden 'off-balance'. De Vlaamse overheid kan via het Vlaams Energiebedrijf lokale besturen nog meer ondersteunen en stimuleren om hun gebouwen aan te pakken.

Zorg voor energiezuinige kantoren

Een benchmarking van tertiaire gebouwen per sector of deelsector, gevolgd door vrijwillige renovaties of aanpassingen, kan al op korte termijn tot reducties leiden. Indien de patrimoniumbeheerders de doelstellingen per deelsector niet halen, zijn bijkomende verplichtingen of maatregelen nodig. Ook een verplichte audit voor grote tertiaire gebouwen is aan te bevelen.

2. Energieproductie

Om in lijn te zijn met het klimaatakkoord van Parijs, is de Europese doelstelling van minstens 45% hernieuwbare energieproductie tegen 2030 een noodzaak. Naast een groei van de verschillende vormen van hernieuwbare energie, moet er ook een integratie komen van de verschillende energiesystemen. Door energie uit te wisselen tussen het warmtesysteem, mobiliteitssysteem en elektriciteitssysteem, wordt de flexibiliteit en de veerkracht van het totale systeem verhoogd.

Elektriciteitsproductie

Vandaag is elektriciteit uit zon en wind vaak even goedkoop dan elektriciteit uit fossiele bronnen. Volop investeren in hernieuwbare energie is daarom de beste optie. Vlaanderen moet haar ambities op dit vlak aanhouden. Hoe meer aangekoppelde hernieuwbare capaciteit vóór 2026, hoe minder thermische capaciteit er nodig is voor het opvangen van de kernuitstap (al is de verhouding niet één op één). Al deze investeringen in lokale hernieuwbare capaciteit zorgen voor een aanzienlijke tewerkstelling. Bovendien kunnen (lokale) overheden de energieproductie in eigen handen houden door de lokale bevolking te betrekken.

Ambitieuze doelstellingen voor hernieuwbare energie

Om de 2020-doelstellingen voor hernieuwbare energie te halen, moet Vlaanderen alle zeilen bijzetten. Het moet de ambities nog verder aanscherpen richting 2030 om 10 gigawatt zon en wind op land te halen. Vlaanderen kan leren uit het verleden en zorgen voor een stabiel kader met zekere financiering. De steun wordt aangepast in functie van de (dalende) kost van hernieuwbare energie en van de energieprijzen. Tegelijk moet de overheid de subsidies voor fossiele brandstoffen snel afbouwen en de externe kosten van het gebruik van fossiele brandstoffen internaliseren.

De studie 'Our Energy Future' berekende in 2016 het potentieel van hernieuwbare energie voor Vlaanderen tegen 2030. Deze studie is haar relevantie nog niet verloren en geeft duidelijke streefcijfers voor 2030:

7,6 gigawatt zonne-energie (PV)

Na enkele moeilijke jaren kende de PV-sector (de sector voor fotovoltaïsche zonne-energie) weer een opleving in 2017: er kwam 188 megawatt bij. Dit komt overeen met ongeveer 42.000 individuele installaties. In totaal stond de teller eind 2017 op 2539 megawatt geïnstalleerd vermogen. Uit analyse van de cijfers blijkt dat de aangroei vooral bestaat uit kleinere particuliere installaties. Er zijn amper middelgrote installaties en geen grote installaties bijgekomen. Om een verdere groei te verzekeren, zijn er een aantal ingrepen nodig:

Bied investeringszekerheid voor kleine PV-installaties

Verschaft duidelijkheid over het compensatiemechanisme voor het wegvallen van de terugdraaiende teller na het invoeren van de digitale meter. Hiervoor is nauwgezet overleg met het federaal beleidsniveau nodig, omdat voor bepaalde onderdelen van de factuur Vlaanderen niet bevoegd is.

Ontsluit grote daken

Grote projecten blijken vandaag niet voldoende rendabel als er weinig stroom ter plekke wordt verbruikt. Herbereken het steunniveau zodat het ook interessant is om te investeren in zonnepanelen op een dak waar weinig ter plekke wordt verbruikt.

Werk een visie uit rond zonnepanelen op huurwoningen en appartementsgebouwen

Werk een kader uit voor zonedelen en maak het in de praktijk mogelijk. Beantwoord daarbij vragen zoals: wie betaalt het prosumentarief? Bij wie draait de teller terug? Hoe wordt dat precies geregeld op de energiefactuur? En welke rechten en plichten gelden voor het plaatsen van zonnepanelen op appartementen in mede-eigendom?

Faciliteer collectieve zonneprojecten

Ontwikkel een aangepast steunniveau voor collectieve zonneprojecten om burgers die mee willen investeren in zonne-energie, aan te moedigen. Ken daarbij steun toe voor de elektriciteit die de eigenaar niet zelf gebruikt maar op het net injecteert. Om te zorgen dat iedereen meekan in de energietransitie, geldt een lage instapdrempel en krijgen indieners die sociale doelgroepen betrekken bij een projectoproep, de voorkeur.

De zon en wind zijn van iedereen. De energie die we daaruit oogsten, moeten we beheren als gemeenschappelijk goed. Burgerparticipatie via gedeeld eigenaarschap is een onmisbaar onderdeel van het energiebeleid.

Ecopower cvba

Werk een businesscase hernieuwbare energie uit voor kmo's

Bied kmo's een goede businesscase aan rond hernieuwbare energie. Dit kan door het vereiste aandeel eigen gebruik in de 'onrendabele top'-berekening aan te passen en de provinciale belasting op grootschalige zonnepaneelinstallaties te schrappen. Bekijk verder ook de optie van een collectieve aanpak of het stimuleren van derdepartijfinanciering.

2,9 gigawatt wind op land

In 2017 kwamen er in Vlaanderen 80 windmolens bij, goed voor een bijkomend vermogen van 226 megawatt. Het totaal geïnstalleerd vermogen komt zo op 1148 megawatt. Tegen 2030 moet er dus nog meer dan 1,7 gigawatt aan windmolens op land bijkomen. Gelukkig zijn de nieuwe windmolens steeds performanter, waardoor er met minder molens meer stroom geproduceerd kan worden. Toch moet er nog een stevige tand bijgestoken worden:

Maak werk van een winddecreet

Vlaanderen heeft er belang bij om de lokale gemeenschap en burgers de kans te geven om rechtstreeks te participeren in het eigenaarschap en het beheer van hernieuwbare energie, zodat de omgevingsenergie lokaal verankerd wordt en de meerwaarde ervan de samenleving ten goede komt. Om dit mogelijk te maken, is een winddecreet nodig.

Zorg voor een ruimtelijk kader rond windenergie

Zorg voor een goed ruimtelijk kader rond windenergie en werk hierbij aan draagvlakverhoging. Voorzie ook in vroege inspraak bij de inplanting van hernieuwbare energie-installaties en streef naar zoveel mogelijk volwaardige participatie van burgers bij de investering en uitbating van hernieuwbare energieprojecten. Een minimaandaandeel aan volwaardige participatie is hierbij wenselijk.

Faciliteer windmolens bij (kleine) luchthavens

In overleg met Belgocontrol moeten de beperkingen voor windmolens bij (kleine) luchthavens of vliegvelden herbekeken worden. Door technische ingrepen is het mogelijk om meer windmolens toe te laten. Vooral in West-Vlaanderen kan dit voor een versnelling in de uitbouw van windenergie zorgen.

Ondersteun de ontwikkeling van een North Sea Grid

Na de ontwikkeling van de tweede zone is het potentieel voor wind op zee in de eigen wateren eerder beperkt. Vlaanderen heeft er, als hub voor offshorewind, daarom alle belang bij om een trekkersrol op te nemen in de ontwikkeling van het North Sea Grid.

829 megawatt biomassa

Grootschalige biomassa is duur, en niet duurzaam. Enkel lokale en kleinschalige biomassa met een voldoende hoog rendement kan een beperkte rol spelen in de toekomstige Vlaamse energiemix.

Nodige thermische capaciteit voorzien na kernuitstap

Eind 2025 sluiten de laatste kerncentrales. De reactoren in Doel en Tihange zijn oud, onbetrouwbaar en produceren gevaarlijk radioactief afval. Bovendien is hun inflexibele elektriciteitsproductie niet compatibel met een verdere, snelle groei van hernieuwbare energie uit zon en wind. Om de kernuitstap op te vangen, moeten de overheden zoveel mogelijk inzetten op hernieuwbare productie en elektriciteitsbesparing, aangevuld met de nodige thermische capaciteit.

Beperk de (draaiuren) van gascentrales tot een minimum

Door volop in te zetten op hernieuwbare energie en energiebesparing, kunnen de overheden na de kernuitstap de benodigde thermische capaciteit en de draaiuren ervan beperken. Ook kunnen stilgelegde gascentrales in de ons omringende landen bekeken worden als alternatief (bijvoorbeeld de Clauscentrale in Nederland). Verder moet Vlaanderen eerst het potentieel van andere technologieën (zoals vraagbeheer, opslag of WKK's) uitputten. Streef naar een zo beperkt mogelijke capaciteit aan gascentrales met een zo beperkt mogelijke ondersteuning. Bij de ontwikkeling van een steunmechanisme moet het mogelijk zijn om innovatieve oplossingen (met de laagst mogelijke vervuiling) te laten intekenen op de veiling van capaciteit.

Foto: Karsten Würth

Groene warmte

Het is de olifant in de kamer: ongeveer 85% van het huishoudelijk energieverbruik gaat naar verwarming en meer dan 90% van de huishoudens gebruikt daarvoor gas of stookolie. Om een nuluitstoot van CO₂ te bereiken, zullen tussen nu en 2050 jaarlijks zo'n 100.000 huishoudens hun warmtevoorziening moeten vergroenen. Doortastende maatregelen zijn nodig om die vergroening op gang te trekken.

Ontwikkel een gebiedsdekkend langetermijnbeleid voor groene warmte

De Vlaamse overheid moet een kader uitwerken voor de selectieve uitdoving van steenkool, stookolie en aardgas in de bestaande bebouwde omgeving tegen 2040. Koppel hieraan de gerichte uitrol van duurzame energienetwerken en warmtetechnologieën op maat van de verschillende buurten in Vlaanderen. De Vlaamse overheid moet gemeenten opdragen om tegen 2023 lokale warmtezoneringsplannen en warmtebeleidsplannen op te maken, die aangeven op welke plaats collectieve groene warmtebronnen zullen komen en op welke plekken de bewoners een individuele oplossing moeten kiezen. De opmaak van die plannen moet afgestemd worden op afschrijvingstermijnen en investeringsplannen van de netbeheerders. Nu al kan er veel ervaring opgedaan worden met de omschakeling naar duurzame warmte. Hierbij is het vooral belangrijk om geen nieuwe 'lock-ins' te creëren. De invoering van een verplichte 'duurzame warmtetoets' zal helpen om in een voldoende vroeg stadium van een gebiedsontwikkelingsproject, de kansen voor duurzame warmte in kaart te brengen.

Verschuif de lasten van elektriciteit naar stookolie en aardgas

De elektriciteitsprijs bestaat voor meer dan 70% uit distributie- en transportnettarieven, heffingen en BTW. Bij gas is dat maar 47%. Bij stookolie betaal je zelfs maar 25% aan taksen en heffingen. Dat is contraproductief. Om de klimaatdoelstellingen te halen en gebouwverwarming zonder fossiele brandstoffen te stimuleren, moet het andersom.

Faseer fossiele brandstoffen uit voor bestaande gebouwen

- Steenkool, stookolie en stookolieketels moeten versneld uitgefaseerd worden. In een volgende fase moeten ook aardgasketels vervangen worden door duurzamere alternatieven, zoals warmtepompen, warmtenetten en in beperkte mate pelletketels. Waar dat niet mogelijk is, bieden ook hybride warmtepompen en brandstofcel WKK's een uitweg.
- Stel een verbod in op de verkoop en plaatsing van steenkoolkachels en stookolieketels tegen 2023.
- Verbied dat nieuwbouw tegen 2021 nog verwarmd wordt met fossiele brandstoffen.
- Verhaal de kosten voor buitendienststelling van een aardgasmeter door de netbeheerders (tussen 85 en 135 euro) op de aardgasfactuur, zodat afsluiten van aardgas niet langer financieel afgestraft wordt.

- Stimuleer bij appartementsgebouwen de omschakeling van individuele naar collectieve verwarmingstoestellen. Stimuleer ook de vervanging van stookolie- of gasketels in centrale stookplaatsen door WKK, eventueel in afwachting van een warmtenet.
- Installateurs kunnen bij het onderhoud van verwarmingsketels vrijwillig attesten en rapporten opslaan op een webtool van de Vlaamse overheid, die werd ontworpen voor de uitvoering van keuringen, onderhoud en verwarmingsaudits. Maak die melding verplicht, zodat ze een interessante bron van informatie vormt waar de overheid gericht mee aan de slag kan bij haar communicatiecampagnes, premies of regelgeving.

Werk een ambitieuze en consistente steunregeling uit voor groene warmte

Een groen warmtebeleid moet vooral ook kansen scheppen voor de bestaande bebouwde omgeving. De meeste projecten vertrekken vandaag van afvalverbranding of industriële restwarmte als warmteleveranciers, en van nieuwbouw of grote overheidsgebouwen als warmte-afnemers. Maar hoe maken we de verwarming van alle bestaande woningen hernieuwbaar? Een steunbeleid dat voorziet in extra vermogenscapaciteit kan ervoor zorgen dat de warmteleidingen toekomstbestendig zijn en vandaag niet ondergedimensioneerd geproduceerd worden. Er is ook een oplossing nodig voor warmtenetten die zouden opstarten zonder dat er onmiddellijk een duurzame warmtebron voorhanden is. Nu dreigt het risico dat sommige warmtenetten niet worden uitgevoerd, terwijl die vanuit toekomstperspectief toch zinvol zijn. Denk maar aan een warmtenet potentieel gekoppeld aan gasgestookte warmtekrachtkoppeling (WKK). De katalyserende rol van aardgasgestookte WKK op wijkniveau bleek al belangrijk in Denemarken.

Het steunkader moet ook biomethaan concurrentieel maken met aardgas. Operationele ondersteuning voor biomethaan moet ook toegekend worden wanneer bestaande installaties op aardgas (zoals boilers of fossiele WKK's) overschakelen op biomethaan. Bovendien moet het mogelijk zijn om het biomethaan aan verschillende partijen te verkopen, met contracten van verschillende looptijden. Tot slot mag de Vlaamse overheid het gebruik van oppervlaktewater als warmtebron voor warmtepompen niet langer belasten.

Ontwikkel een duidelijke visie en plan voor de toekomst en plaats van houtverbranding

Houtverbranding kan enkel een plaats hebben in het energiesysteem indien het gaat om lokaal hout uit duurzaam landschapsbeheer. Het maakt het arbeidsintensieve landschapsbeheer economisch rendabeler en kan een stimulans zijn om bijvoorbeeld houtkanten te beheren, wat ook de biodiversiteit ten goede komt. De Vlaamse overheid moet daarom een duidelijke visie ontwikkelen rond huishoudelijke houtverbranding. Het moet het niveau van verontreiniging door houtverbranding terugbrengen tot de gezondheidsslimieten. Houtverbranding mag niet in concurrentie treden met andere meer hoogwaardige toepassingen. Vervolgens moet de overheid nagaan wat de meest kosteneffectieve manier is om de luchtverontreiniging te doen dalen en wat de effecten zijn van de voorgestelde maatregelen. In elk geval is er nood aan een snelle registratie en handhaving van huishoudelijke houtverbranding.

3. Netten en nettarieven

De energienetten vormen de ruggengraat van het energiesysteem en kunnen de energietransitie faciliteren of net afremmen. De uitdagingen voor het net zijn onder andere om schommelingen in hernieuwbare energieproductie en -verbruik op te vangen en de elektrificering van het mobiliteits- en warmtesysteem mogelijk te maken. Het aanpassen van de netten en de sturing van de vraag zal zowel investeringen, nieuwe regels als businessmodellen vragen. Het is dus van belang dat er een goed zicht is op de taken, mogelijkheden en noden van de toekomstige netten, zodat nu de juiste investeringen gebeuren tegen de laagst mogelijke kostprijs.

Netbeheer

Organiseer een kerntakendebat voor netbeheerders

De activiteiten van de netbeheerders moeten gericht zijn op het behalen van de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs. Het kerntakendebat is het ideale moment om dit streefdoel op te nemen in hun opdracht. Geef alle netbeheerders de taak om, samen met de stakeholders, een strategie uit te werken naar een koolstofneutraal 2050, op basis van de afschrijvingstermijnen en de investeringsplannen van hun netten. Er moet bovendien een verdere integratie komen tussen de verschillende netten (elektriciteit, gas en warmte) en de verschillende niveaus (transmissie en distributie). Maak ook investeringsplannen en afschrijvingstermijnen van de gasinfrastructuur publiek beschikbaar.

Geef het beheer van de netten in publieke handen

De gas-, elektriciteits-, water- en warmtenetten zijn essentieel voor de samenleving en blijven dus best in publieke handen. Om extra kapitaal op te halen kan men bijvoorbeeld terecht bij (lokale) overheden of burgers via coöperatieve formules.

Stel een duidelijke rolverdeling op voor verschillende marktpartijen

Het moet zowel voor de netbeheerders als voor de verschillende (nieuwe) marktpartijen duidelijk zijn welke taken en rollen ze wel of niet kunnen opnemen. Het plaatsen en beheren van laadinfrastructuur of een batterij op huis- of wijkniveau, flexibiliteitsdiensten en databeheer: het zijn allemaal diensten en taken waar een sluitend beleidskader voor nodig is.

Voer de digitale meter in

De digitale meter biedt voor heel wat consumenten kansen om hun energieverbruik in beeld te brengen, energie te besparen en de energievraag af te stemmen op de productie van hernieuwbare energie. Stimuleer als overheid het onderzoek en de ontwikkeling van slimme apps die van de digitale meter ook een slimme meter maken. Zeker voor kwetsbare doelgroepen zal de markt niet altijd geneigd zijn om (de juiste) instrumenten te ontwikkelen. De uitrol van digitale meters moet voldoende snel gebeuren, zodat de elektrificering van voertuigen en verwarming mogelijk is. In de uitrol en het gebruik van de digitale meter moet steeds gewaakt worden over de kostprijs voor (kwetsbare) consumenten. Een bijkomende verhoging van de energiekosten voor die doelgroep is te vermijden.

Slimme tarieven

Samen met de digitale meter moet er een toekomstbestendig tarief ingevoerd worden dat aanzet tot energiesparen, een rationeel netgebruik bevordert en dat netondersteunende diensten correct vergoedt. De consument betaalt bij een slim tarief het minst als hij weinig elektriciteit verbruikt, geen onnodige pieken veroorzaakt en zijn verbruik afstelt op de productie uit hernieuwbare bronnen. Er moet bovendien gewaakt worden over een billijke verdeling van de kosten tussen de verschillende verbruikersgroepen.

Behoud de nettarieven voor klanten met Ferrarimeter

De uitrol van de digitale meter zal vele jaren duren en tot die tijd blijven nog vele oude Ferrarimeters in werking. De meerwaarde om ook voor consumenten met deze oude meters een nieuw nettatarief uit te werken en in te voeren, is te beperkt, en de operatie te complex.

4. Sociaal rechtvaardige energietransitie

De omschakeling van het energiesysteem vraagt heel wat investeringen en een breed sociaal-maatschappelijk draagvlak. De verschillende gebruikers (van grote industriële gebruikers tot kmo's en gezinnen) hebben nood aan meer informatie over de verdeling van de kosten en baten. Die verdeling moet verder geobjectiveerd worden, en kruissubsidies tussen categorieën van gebruikers worden best vermeden. Zo is het 'cascadeprincipe', waarbij de transmissiekosten grotendeels worden doorgeschoven van transmissienetgebruikers naar de distributienetgebruikers, niet langer houdbaar.

Werk een oplossing uit voor bedrijven met een concurrentienadeel

Er moet een oplossing komen voor bedrijven die aantoonbaar blootgesteld zijn aan een concurrentienadeel ten gevolge van de energiekost (rekening houdend met alle factoren die de energiekost beïnvloeden, zoals compensaties voor indirecte emissies en hernieuwbare energiesteun). Om een ongelijk speelveld, versturende staatssteun en oversubsidiëring te voorkomen, worden de vrijstellingen best beperkt tot een minimum aantal sectoren en bedrijven. Ook moeten er voorwaarden gekoppeld zijn aan deze steun, zoals het behalen van de doelstellingen uit het transitieplan naar koolstofneutraliteit.

Maak een einde aan energiearmoede

Verzeker het recht op en de toegang tot energie en energiediensten voor de laagste inkomens. De laagste inkomensklassen kunnen geen bijkomende energiekosten dragen en moeten dus ook vrijgesteld worden van bijkomende kosten gelinkt aan de energietransitie. Daarnaast moeten grootschalige energiebesparende investeringen (zie hoger) mensen met een beperkt eigen investeringsbudget wapenen tegen energiearmoede. Harmoniseer ten slotte ook de doelgroepen die in aanmerking komen voor ondersteuning en premies ter bestrijding van energiearmoede. Momenteel zijn deze helemaal niet transparant.

Wakker de jobcreatie aan door een aangepast opleidingsaanbod

De energietransitie kan zorgen voor tal van nieuwe, lokale jobs. Maar dan moet ook het opleidingsaanbod daar aan aangepast zijn. De lespakketten van het onderwijs en de VDAB moeten nieuwe technieken in hernieuwbare energie en energiebesparing aanleren en studenten klaarstomen voor deze nieuwe jobs.

5. Industrie: van efficiëntiewinsten naar transitieprocessen

Een toekomstbestendige en koolstofarme industrie verdient een plek in Vlaanderen. Maar dan is er wel nood aan een strategie op lange termijn. Tegen 2050 zal de Europese industrie haar emissies met 83 tot 87% moeten verminderen. Dat staat in de Europese Low Carbon Roadmap. Bij de herziening van die roadmap zal het percentage naar verwachting stijgen tot bijna 100%. Er is nood aan een proactief Vlaams beleid dat die transitie mee mogelijk maakt en zorgt voor een positief investeringsklimaat voor de Vlaamse industrie.

Scherp de energiebeleidsovereenkomsten (EBO's) aan

EBO's met de industrie hebben nood aan een duidelijk kwantificeerbare resultaatsverbintenis. Steunmaatregelen moeten energiebesparing stimuleren en niet tegenwerken, zoals gebeurt met de accijnsverlaging op brandstof. Daarenboven moet de steun in verhouding staan tot de behaalde energiebesparing en is er nood aan een flexibelere ondergrens voor rendabele maatregelen, die bij voorkeur de marktrente volgen. Hoewel broodnodig, volstaat deze incrementele daling van de energievraag door de industrie niet. Er is ook nood aan langetermijnplannen voor een klimaatneutrale industrie.

Stel een industriële low carbon roadmap op

De overheid moet samen met de sector, kenniscentra, milieubeweging en het middenveld een breed gedragen routekaart voor koolstofneutraliteit opstellen. Op die manier kan de Vlaamse overheid een innovatie- en economisch ondersteunend kader uitwerken, samenwerking en synergieën stimuleren, concrete initiatieven faciliteren, barrières wegwerken, en infrastructuur voorzien en aanleggen. Een onderbouwd industrieel transitiekader zal ook toelaten om makkelijker Europese financiering aan te trekken. Overheidssteun aan ondernemingen is best gericht op bedrijven die individueel een klimaatstrategie opgesteld hebben die in lijn ligt met de routekaarten.

Zorg voor de nodige energie-infrastructuur

De industriële transitie en energietransitie gaan hand in hand. Daarbij zal infrastructuur een sleutelfactor zijn. Het gaat hierbij niet enkel om een elektriciteitsnetwerk dat grote hoeveelheden hernieuwbare energie aankan, maar ook om pijpleidingen voor waterstof, warmte en CO₂, en de nodige afvalbehandelings- en recyclage-infrastructuur voor een circulaire industrie. Omdat de energie-intensieve industrie locatiegebonden is, moet de overheid ervoor zorgen dat de infrastructuur er op tijd komt om de industriële transitie mogelijk te maken.

Versterk onderzoek en ontwikkeling naar nieuwe technologieën

De overheid moet gericht investeren in onderzoek naar en ontwikkeling van de nieuwste technologieën, zoals: productie, transport, opslag en gebruik van waterstof en synthetisch gas, koolstofafvang en gebruik (CCU), elektrische vlamboogovens, Allam cyclus, houtige biomassa als feedstock, en hoge temperatuurswarmtepompen. Op die manier versterkt Vlaanderen de innovatiepositie van de Vlaamse industrie en vergroot ze de kans dat de productie-eenheden ook op de plaats van de innovatie zullen gebeuren.

Hernieuwbare brandstoffen zullen schaars blijven in de toekomst. Ze mogen niet ingezet worden voor wagentransport of gebouwverwarming, maar enkel voor hoogwaardige toepassingen als luchtvaart, scheepvaart en industrie, bij voorkeur via WKK. De overheid moet voor deze sectoren duidelijk maken welk groeipad voor groen gas ze ziet tegen 2050, en hoe ze die doelstellingen zal waarmaken. Overheidssteun voor infrastructuur voor synthetische brandstoffen richt zich dan ook best op deze sectoren en niet op wagentransport of gebouwverwarming, die je makkelijker op andere manieren CO₂-neutraal krijgt.

Organiseer lerende netwerken voor ondernemingen

De Vlaamse overheid moet het concept van VLEEN (Vlaams Lerend Energie-Efficiëntie Netwerk) uitbreiden om de kennis te verhogen en samen op zoek te gaan naar energieverspillers. Door samenwerking en een groter draagvlak binnen de bedrijven, kan tot driemaal meer energie bespaard worden dan gemiddeld bij EBO-bedrijven.

6. Sterk energie- en klimaatbeleid

Ambitie

Werk samen met Nederland en andere Europese landen

Werk samen om een herziening van de Europese klimaatdoelstellingen conform het klimaatakkoord van Parijs te verdedigen: minimum -55% BKG-emissies in 2030 en minimum -95% BKG-emissies in 2050. Dat is nodig als Europa een leidende rol wil spelen in de internationale klimaatonderhandelingen.

Versterk de veerkracht van onze samenleving

Streef ernaar de veerkracht van onze samenleving te versterken in het licht van de klimaatverandering en de sociale, economische en ecologische schokken die zich waarschijnlijk zullen voordoen. Het adaptatiebeleid heeft dringend nood aan versterking en meer (transversale) coördinatie.

Maak de transitie solidair en rechtvaardig

Zorg voor een sociaal rechtvaardige transitie die solidair is met de landen van het Zuiden. Dit impliceert dat de overheid in eigen land een doordacht omschakelingsbeleid voert om groene banen te stimuleren, en dat ze de verbintenissen die zijn aangegaan op het gebied van klimaatfinanciering, naleeft. Enkel op die manier kunnen de meest kwetsbare landen en bevolkingsgroepen zich aanpassen aan de toenemende gevolgen van de klimaatverandering. De Belgische bijdrage tot de globale doelstelling van 100 miljard dollar per jaar vanaf 2020, zal moeten stijgen.

Coherentie

Hou rekening met het effect van beleidsbeslissingen op de Vlaamse uitstoot van broeikasgassen

Dat geldt ook voor andere rechtsgebieden of sectoren. Richt het klimaatbeleid niet enkel op de vermindering van de Belgische territoriale uitstoot, maar ook op de vermindering van de uitstoot die samenhangt met de productie van geïmporteerde goederen voor Belgische consumptie. Indien de productie niet koolstofvrij kan gebeuren, dringt op termijn een productsubstitutie of vermindering van het verbruik via een andere weg zich op.

Volg de evolutie van de Vlaamse broeikasgasemissies binnen elke sector nauwgezet op

Neem aanvullende maatregelen indien de emissiereducties van de verschillende sectoren niet in lijn zijn met de vooropgestelde klimaatdoelstellingen. De aankoop van emissierechten is alleszins geen geschikte manier om de Vlaamse reductiedoelstellingen te halen.

Governance

Voeg de bevoegdheden klimaat en energie samen bij één minister

Deze combinatie ligt in lijn met de Europese tendens om te werken aan geïntegreerde klimaat- en energieplannen.

Dwing de naleving van het Parijsakkoord wettelijk af

Het realiseren van de doelstellingen in het klimaatakkoord van Parijs kan via wet en decreet vastgelegd worden, met een engagement in het regeerakkoord. Dit juridisch kader kan de korte- en langetermijndoelstellingen en een structurele intra-Belgische verdeling van klimaatdoelstellingen op basis van vaste criteria, vastleggen. Een onafhankelijke klimaatraad, bestaande uit (academische) experts, kan vervolgens op regelmatige basis rapporteren aan de parlementen of het regeerakkoord wordt omgezet in effectief beleid dat toelaat om de doelstellingen te behalen, zonder beroep te doen op flexibiliteitsmechanismen.

Ontwikkel een effectieve coördinatie van het gewestelijke en federale klimaatbeleid

Verbeter het functioneren en de transparantie van bestaande coördinatieorganen (zoals de Nationale Klimaatcommissie). Zet de aanbevelingen van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) hierover om in de praktijk, om zo parlementsleden te betrekken bij een transparante monitoring van het klimaatbeleid.

Voorzie voldoende financiële middelen voor de energie- en klimaatadministraties

Voorzie ook voldoende werknemers om de transitie naar een koolstofvrije samenleving te kunnen realiseren. De energietransitie stelt Vlaanderen voor heel wat complexe uitdagingen. Het is dus niet meer dan logisch dat de Vlaamse energieadministraties (VEA en VREG) voldoende sterk worden uitgebouwd en over voldoende budgetten beschikken, en dat de klimaatadministratie haar transversale rol kan opnemen.

Zorg voor afstemming tussen de gewesten en de stakeholders

Er is veel meer afstemming nodig tussen het federale niveau en de gewesten. Ook rechtstreekse betrokkenheid van alle stakeholders moet zorgen voor inspiratie én draagvlak voor de transitie.

Begroting/fiscaliteit

Maak werk van een vergroening van de fiscaliteit

Hervorm de fiscaliteit volgens het principe van “de vervuiler betaalt”, om het gebruik van fossiele energie te ontmoedigen.

Stel een klimaatbegroting op die rekening houdt met de investeringen die noodzakelijk zijn voor de transitie naar een koolstofvrije maatschappij

Voer de strijd tegen milieudumping en sociale dumping op

Voer aan de Europese grenzen fiscale maatregelen (zoals een koolstofheffing) in voor ingevoerde producten uit landen waar milieudumping en/of sociale dumping plaatsvindt. Dit kan de uitstoot van de productie van geïmporteerde producten verminderen en onze bedrijven beschermen tegen oneerlijke concurrentie. Bepleit deze maatregel op Europees niveau.

Besteed 100% van de ETS-inkomsten aan het klimaatbeleid

Besteed 50% van de ETS-inkomsten aan internationale klimaatfinanciering en 50% aan interne energie- en klimaatmaatregelen, in het bijzonder aan de ontwikkeling van hernieuwbare energie. Ondersteuning van het concurrentievermogen van bedrijven maakt geen deel uit van het klimaatbeleid.

Schaf elke overheidsinvestering of -steun ten gunste van fossiele brandstoffen af

Zorg er tegelijk voor dat de Nationale Bank toezicht houdt op de financiële risico's die gepaard gaan met de klimaatverandering in een context van desinvestering uit fossiele brandstoffen. De Nationale Bank moet desinvestering uit fossiele brandstoffen ook uitbreiden naar haar eigen aankoopbeleid en mag niet langer obligaties opkopen van fossiele brandstofbedrijven.

674

CHRYSEIA

Douro

P+S

PLATE & PROTECTIVE COAT
PRODUCT OF PORTUGAL

CIRCULAIRE ECONOMIE VOOR DE TOEKOMST

VOORUITBLIK OP 2050

Onze maatschappij in 2050 is gestoeld op een regeneratief economisch systeem waarbij grondstofgebruik, afval, emissies en energieverbruik tot een minimum zijn herleid, en de materiële grenzen van de planeet zijn gerespecteerd. Iedereen in onze maatschappij heeft toegang tot kwaliteitsvolle diensten en producten met een lange levensduur. Het welzijn stijgt, en de nood aan materiële producten is minimaal. De transitie van een lineaire naar een circulaire economie vindt plaats binnen een lokaal verankerde, veerkrachtige en sociaal verantwoorde economische dynamiek. In dit systeem is de kringloop van grondstoffen zo klein mogelijk, terwijl de grondstoffen zo traag mogelijk de keten doorlopen. Er is een grote diversiteit aan beheersystemen en vormen van eigenaarschap voor gedeeld gebruik van goederen en diensten, waarbij overheden alle burgers op gelijke voet behandelen.

SPEERPUNTEN

- Werk in samenspraak met de andere regio's en het federale beleidsniveau een interfederale roadmap circulaire economie uit in een participatief proces, om versnippering in het circulair en industrieel beleid tegen te gaan.
- Voer gerichte heffingen in om van een lineaire naar een circulaire productie te evolueren. In Vlaanderen kunnen we die evolutie sturen met een heffing op niet-recycleerbare verpakkingen en een heffing op de niet-ingezamelde fractie.
- Gebruik statiegeld als principe voor de inzameling van 'fast moving consumer goods', aangezien een statiegeldsysteem de beste manier is om materialen opnieuw in te zamelen voor hoogwaardig hergebruik of recyclage.
- Hanteer bij openbare aanbestedingen circulaire voorraangsregels om de circulaire economie te versterken. Belangrijke criteria zijn de mate van hergebruik en reparatie, herstelbaarheid en recycleerbaarheid, en 'recycled content'.
- Werk een ondersteunings- en investeringsplan uit voor de ontwikkeling van bedrijfsmodellen richting product-dienstcombinaties, en zet een strategie uit voor een deeleconomie die effectief leidt tot een vermindering van grondstoffengebruik.

BELEIDSLIJNEN, MAATREGELEN EN INSTRUMENTEN

Een ambitieuze roadmap circulaire economie

De principes van een circulaire economie raken stilaan ingeburgerd bij bedrijven, beleidsmakers en tal van ondernemende burgers. De tijd is aangebroken om die uiteenlopende burger- of bedrijfsinitiatieven, beleidsmaatregelen en materiaal- en productstromen coherenter en doeltreffender op elkaar af te stemmen. Om versnippering en verkokering te vermijden, moeten overheden binnen en buiten de

”
Lokaal hergebruik, inzetten op levensduurverlenging, delen en herstellen, en tegelijk sociale problemen aanpakken via tewerkstelling: iedereen wint bij circulaire economie.

Tom Wouters, KOMOSIE

Vlaamse grenzen streven naar een meer strategische en participatieve aanpak.

Werk in samenspraak met de andere regio's en het federale beleidsniveau een interfederale roadmap circulaire economie uit in een participatief proces

Deze roadmap bevat concrete doelstellingen voor grondstoffengebruik, en is gekoppeld aan een ambitieus industrieel economisch beleid rond circulaire economie. Bedoeling is de ruimtelijke, ecologische en socio-economische dimensies op duurzame wijze te verenigen. Hou daarbij rekening met de beperkte ruimte, de symbiose tussen industriële actoren en partners in productie- en consumptieketens, werkgelegenheid, het investeringsbeleid. Maak van de roadmap een van de strategische speerpunten van het economisch buitenlands beleid op gebied van handel, investeringen, onderzoek en internationale partnerschappen.

Stel een faciliterende instelling of platform aan om deze roadmap te doen slagen

De instelling of het platform zorgt voor de coördinatie, facilitering en monitoring van de verschillende initiatieven op federaal en regionaal niveau, onder andere op het vlak van beheer van materiaalstromen en investeringen. Dit platform moet ook de participatie en inspraak van stakeholders (naar het voorbeeld van Vlaanderen Circulair) en burgers (naar het voorbeeld van de roadmap circulaire economie in Frankrijk) garanderen. Het platform kan ingebed worden op federaal niveau of zich als een interfederale entiteit organiseren. Het kan ook optreden in samenwerking met vertegenwoordigers van de regio's.

Ontwikkel duidelijke en ambitieuze doelstellingen en indicatoren om het luik circulaire economie van de Vlaamse Visie 2050 concreet in te vullen

Stel doelstellingen op rond het gebruik van (hernieuwbare) grondstoffen, materiaalefficiëntie, het gebruik van hergebruikte materialen, hoogwaardige recyclage, inzameldoelstellingen van specifieke productcategorieën, en meer. Voorzie op regelmatige tijdstippen momenten om die visie, doelstellingen en indicatoren te monitoren en te evalueren. Zorg dat deze doelstellingen aansluiting vinden bij de Belgische roadmap, en passen binnen de Europese context rond circulaire economie.

Stel in de volgende regering een Vlaamse minister voor circulaire economie aan

Die minister heeft als taak om initiatieven en principes van de circulaire economie ingang te doen vinden in domeinen zoals milieu, innovatie en onderzoeksbeleid, en economie. De minister voert een ambitieus beleid in functie van de roadmap circulaire economie.

Werk een plan uit om binnen het R&D-beleid innovatie en onderzoek in de circulaire economie te ondersteunen en coherent te maken

Op die manier is Vlaanderen tegen het eind van de volgende legislatuur een van de koplopers in dit domein. Integreer in dat plan ook sociale wetenschappen (zoals geografie en urbanisme) en andere wetenschappen (zoals organisatiesociologie, anthropologie en institutionele economie) om de hefboomen voor een circulaire economie beter te begrijpen en toe te passen.

Zorg dat systeemdenken en de circulaire economie een plaats krijgen in het onderwijs

Integreer systeemdenken en de circulaire economie niet enkel in

ingenieursrichtingen, maar ook in de economische richtingen, ontwerprichtingen en in opleidingen voor toekomstige beleidsmakers. Werk hiervoor een initiatief uit in samenspraak met het Departement Onderwijs en Vorming.

Breng de materiaalstromen in Vlaanderen nauwkeurig in kaart

Op basis van dit 'Vlaams metabolisme' kan vervolgens een strategisch beleid voor de circulaire economie gevoerd worden, en worden de belangrijkste hefboomen duidelijk.

Werk een plan uit om de duurzame maakindustrie in te planten op strategische plaatsen en oude industriële sites

De Haven van Antwerpen, de voormalige Renaultsite, de voormalige Fordsite en de mijnsites in Limburg zijn maar enkele voorbeelden van sites die kunnen uitgroeien tot centra van een nieuwe circulaire economie.

Bouw voort op de opgedane ervaring rond green deals en pas de methodiek toe in andere domeinen waarin samenwerking in de keten essentieel is

Zorg dat deze green deals nauw aansluiten bij sturende beleidsinstrumenten (en dat ze deze niet vervangen), voorzie voldoende middelen en ondersteuning, regelluwe zones en experimenteerruimtes, en zorg dat de resultaten niet verloren gaan. Daarom: veranker de opgedane kennis, contacten en knowhow nadien in een kennisplatform (bijvoorbeeld via de werking van Vlaanderen Circulair), naar het voorbeeld van Denemarken en hun kennisplatform voor kmo's.

Gerichte heffingen om van een lineaire naar een circulaire productie te evolueren

Momenteel ontbreekt een gelijk speelveld tussen de lineaire productie en circulaire productiemethodes. In de lineaire productie zijn allerlei externe kosten niet in rekening gebracht, waardoor ze op dit moment vaak economisch voordeliger is voor de producent. Dit voordeel kan Vlaanderen op gerichte wijze ombuigen, zodat circulaire productie meer kansen krijgt en producenten vervolgens hun kosten kunnen drukken, onder meer via schaalvoordelen.

Ontwikkel een nieuw heffingsinstrument dat het op de markt brengen van niet of moeilijk te recyclen materialen en producten ontmoedigt

Heffingen aan het einde van de keten (voor eindverwerking) werken namelijk onvoldoende door naar het begin van de keten. Gekoppeld aan uitgebreide producentenverantwoordelijkheid kan de nieuwe heffing gebruikt worden om niet-recycleerbaar materiaal te verwerken.

Zorg dat fabrikanten gestimuleerd worden om hun producten opnieuw in te zamelen door een milieuheffing vast te leggen op basis van de niet-ingezamelde fractie

Gebruik de opbrengst van deze heffing voor initiatieven ten voordele van de circulaire economie, en hanteer daarbij de circulaire hiërarchie. Dit kan onder meer via een fonds ter bevordering van initiatieven rond delen, herstellen of hergebruiken.

Voer een koolstofheffing in voor producten waarvan de productie niet gebeurt door bedrijven onderhevig aan het ETS-systeem, om hergebruik en recyclage te bevorderen

In het geval van plastic (en andere grondstoffen en producten) is de verwerking en

inzet van gerecycleerd materiaal (of recycklaat) minder energie-intensief dan wanneer je nieuwe grondstoffen transformeert in nieuwe eindproducten.

Financieren en investeren in de circulaire economie

Een economisch succesverhaal is slechts mogelijk als de sector voldoende toegang heeft tot kapitaal en meer investeringen door publieke en private spelers. Door financiering en investering over te laten aan willekeur, raken de klimaat- en milieudoelstellingen buiten bereik. Daarom is er nood aan een gericht beleid om investeringen in de infrastructuur voor een circulaire economie mogelijk te maken en te versterken.

Werk een coherent en strategisch investeringsbeleid uit

Maak hierbij gebruik van het industrieel economisch beleid en de roadmap circulaire economie (maar ook van andere domeinen zoals mobiliteit en energie) als richtinggevend kader. Dit beleid brengt de financiële stromen in Vlaanderen en België in kaart, en zet scenario's uit om de circulaire economie strategisch uit te werken.

Zet het Vlaams fonds voor de stimulering van (groot)stedelijke en plattelandsinvesteringen doelgericht in voor initiatieven in de circulaire economie

Richt een investeringsfonds op in functie van (onder meer) de circulaire economie, waarin ook particulieren kunnen investeren

Zorg dat dit fonds niet alleen in hoogtechnologische oplossingen, maar ook in sociale innovatie investeert.

Bied renteloze leningen of bankgaranties aan om bedrijven te financieren

Voorzie deze leningen of bankgaranties in de eerste plaats voor kmo's die activiteiten ontwikkelen in de circulaire economie, en in het bijzonder voor initiatieven rond ecodesign.

Inzetten op functionaliteitseconomie, deeleconomie, reparatie en langere levensduur

Zoals de transitie van fossiel naar hernieuwbaar gepaard gaat met een enorme besparing in het gebruik van energie, zo zal de transitie van een lineaire naar een circulaire economie gepaard gaan met een (veel) langere levensduur van producten. We zullen beroep doen op tal van strategieën om de waarde van onze grondstoffen exponentieel te vergroten, zoals een functionaliteitseconomie, deeleconomie, reparatie, herstelbaar en modulair design.

Werk een ondersteunings- en investeringsplan uit voor de ontwikkeling van bedrijfsmodellen richting product-dienstcombinaties

Dat kan, zoals het Brussels Hoofdstedelijk Gewest doet, onder meer via premies, kapitaal financieringen of leningen, en een stimulerend fiscaal stelsel. Geplande veroudering heeft geen zin voor de fabrikant als het product een dienst wordt. Integendeel: hoe duurzamer het product, hoe rendabeler.

Stimuleer het tijdelijk gebruik van gebouwen, en werk hiervoor een duidelijk kader uit om dit te faciliteren

Concreet is er nood aan een specifiek vergunningstraject voor tijdelijk gebruik, een specifieke wooncode voor tijdelijke contracten, betere regels rond aanbestedingen en

geschikte contractvormen om dit alles mogelijk te maken.

Ontwikkel een strategie en maatregelen voor een deeleconomie die effectief leidt tot een circulaire economie en een vermindering van grondstoffengebruik

Leg indicatoren vast die aangeven hoe deze strategie, in functie van een beter milieu- en grondstoffengebruik, moet aangepast worden in de tijd. Stimuleer ook bedrijfsmodellen die tot een lager grondstoffengebruik leiden.

Bouw een netwerk van reparateurs uit, naar het voorbeeld van Frankrijk

Stimuleer op die manier tewerkstelling in dit knelpuntberoep, en werk financiële en educatieve maatregelen uit om deze mensen extra kansen te geven. Bied via een goede geografische spreiding (al dan niet leegstaande) gebouwen of ruimten aan voor reparatie-ateliers, en zorg voor begeleiding en ontzorging via een team van facilitatoren. Deze gebouwen en ruimten kunnen ook dienen voor FabLabs, Repaircafés en andere complementaire initiatieven.

Foto: Chris Kalbfleisch

Statiegeld als principe voor de inzameling van ‘fast moving consumer goods’

Voor grondstoffen die een relatief snelle omlooptijd hebben en die na gebruik niets waard zijn voor de eindgebruiker, maar wel een grote milieu-impact hebben of een hoge grondstofwaarde bezitten, is een statiegeldsysteem de beste manier om die grondstoffen opnieuw in te zamelen voor hergebruik of recyclage. Voorbeelden over de hele wereld tonen dit aan voor verpakkingen. Maar het systeem is ook van toepassing op allerlei kostbare grondstoffen in bijvoorbeeld elektronisch materiaal.

Voer statiegeld in op eenmalige drankverpakkingen bestaande uit blik en PET

Zorg dat dit systeem complementair is aan het systeem van de blauwe zak. Die blauwe zak is in eerste instantie bedoeld om restplastics van lagere kwaliteit (zoals botervlootjes en folies) in te zamelen.

Werk parallel daarmee een strategisch beleid uit rond statiegeld als instrument om producten en belangrijke grondstoffen in te zamelen die momenteel onvoldoende ingezameld worden

Werk in dit verband samen met de regio's (en actoren buiten de regio's) om de doeltreffendheid van dergelijke systemen te vergroten.

Voldoende aanbod van informatie en data over de circulaire economie

Een circulaire economie kan enkel succesvol zijn als er een wil bestaat tot samenwerking: in de waardeketen en tussen overheden, bedrijven en burgers. Daarvoor is vertrouwen nodig. Dat vertrouwen hangt voor een groot deel af van transparante, open en gebruiksvriendelijke informatie en data. Deze maken het bovendien makkelijker om een governancestelsel uit te bouwen, dat het nodige vertrouwen schenkt om samen te werken.

Maak de gegevens over de materiaalstromen (het Vlaams metabolisme) publiek toegankelijk via een gebruiksvriendelijk platform

Op die manier kunnen onderzoeksinstituten, bedrijven, overheden en burgers informatie over deze materiaalstromen gebruiken ten gunste van de doelstellingen in de roadmap circulaire economie.

Ontwikkel een ‘productpaspoort’ voor alle duurzame goederen die uit onderdelen bestaan

Dat paspoort bevat onder meer een lijst met onderdelen, de materialen waaruit deze bestaan en instructies voor herstellingen. Het paspoort laat verder toe om informatie te verschaffen over de levensduur bij normaal gebruik (in jaren, gebruikscyclussen, enzovoort), over de garantie, de beschikbaarheid van vervangstukken en mogelijkheden om deze bij te bestellen, en over informatie omtrent ontmanteling, herstelbaarheid, modulariteit en dergelijke meer. Alle paspoorten komen terecht in een publieke online databank, en zijn te raadplegen via een QR-code op het product, zodat onder andere reparatiecentra en ‘makerspaces’ er gebruik van kunnen maken. Dit gebeurt best in samenspraak met de andere gewesten en het federale beleidsniveau, en waar mogelijk met afstemming op Europees niveau.

Maak parallel werk van een tweede luik van het productpaspoort

Dit tweede luik bestaat uit het registreren van de milieu-impact van producten, via ‘life cycle assessments’, gegevens over de transportkilometers, data over de oorsprong van de materialen, data over de carbon footprint, enzovoort.

Ontwikkel een label dat aangeeft of producten herstelbaar of 100% demonteerbaar zijn

Garandeer dat data van deelplatformen in handen blijven van de gebruikers

Verplicht platformeigenaars om hun data geanonimiseerd beschikbaar te stellen voor onderzoeks- en beleidsdoeleinden, en vermijd dat lokale overheden apart moeten onderhandelen met hun leveranciers voor data. Pas daarom consequent de 20 principes van het Open Data Charter van Smart Flanders toe.

Openbare aanbestedingen om de circulaire economie te versterken

Sommige circulaire modellen of producten hebben baat bij een zekere schaal om van de grond te komen. Overheden kunnen een rol spelen als aankoper en als partner om dit kritisch punt te bereiken. Ze kunnen via aanbestedingen en communicatie de aanjager zijn van een circulaire economie, en een voortrekkersrol spelen om tal van industrieën versneld te transformeren.

Bepaal ‘circulaire voorrangregels’ in de criteria voor openbare aanbestedingen

De belangrijkste criteria zijn de mate van hergebruik en reparatie, herstelbaarheid, en recycleerbaarheid en ‘recycled content’. Producten voor eenmalig gebruik komen niet langer in aanmerking. Overheden kunnen gebruik maken van het onderzoek van OVAM van november 2017 omtrent kunststofrecycalaat om minimumcriteria te hanteren, in het bijzonder in de bouw, waar overheden de grootste hefboom in handen hebben.

Zorg dat criteria voor openbare aanbestedingen voorrang geven aan de selectieve ontmanteling van gebouwen

Oriënteer de bouwsector op die manier richting circulaire en modulaire gebouwen.

Zet via circulaire aankopen en aanbestedingen publieke middelen prioritair in op systeeminnovaties en/of maatschappelijke innovaties, in plaats van op loutere efficiëntieverbetering

Voer een beleid dat gericht is op de doelstellingen die overheidsdiensten willen bereiken, eerder dan op het product dat men (al dan niet) wil vervangen. Een voorbeeld: veranker op vlak van ICT (waar 20% van alle aankopen op rekening van overheden is) de aanschaf van diensten in plaats van de aankoop van apparaten.

Oplossingen op maat voor plastics, organisch afval, zwerfvuil en de bouwsector

Elke grondstof, elk product, elk bedrijf en elk beleidsniveau heeft zijn eigen uitdagingen en oplossingen. In sommige gevallen moeten die op maat gemaakt zijn, zoals volgende voorbeelden aantonen.

Werk een Vlaamse ‘Plastic Strategie’ uit

Bied op die manier een strategisch antwoord op vragen rond de verwerking van plastics, de ontwikkeling van alternatieven, de milieu-impact en dergelijke. Werk met andere woorden aan een lokaal aangepaste versie van de Plastic Strategy van de Europese Commissie.

Faseer wegwerpproducten zoals bekers, borden en bestek uit tegen 2025

Vervang tegen 2025 alle wegwerpproducten door een herbruikbaar alternatief. Instrumenten om dit te bereiken, zijn statiegeldsystemen, een verbod op plastic zakjes, en het beschikbaar stellen van herbruikbare draagtassen en containers (zoals koffiebekers), maar ook research en development en een ondersteunend beleid voor innovatieve oplossingen.

Zorg via licentiewetgeving dat organisatoren van evenementen vanaf 2020 enkel nog herbruikbare bekers, borden e.d. kunnen gebruiken

Steden zoals Wenen, München, Freiburg, Nürnberg en Kiel hebben dit al met succes toegepast, en boeken goede resultaten.

Differentieer de Groene Punt-bijdrage voor verpakkingen die niet of moeilijk recycleerbaar zijn

Zo worden die verpakkingen sterker benadeeld en kiezen bedrijven voor herbruikbare of goed recycleerbare verpakkingen.

Van een propere leefomgeving profiteert iedereen. Het voorkomen van plasticvervuiling kent geen politieke kleur.

Rob Buurman, Recycling Netwerk Benelux

Pas het principe van de uitgebreide producentenverantwoordelijkheid algemeen toe

Hierbij worden bijdragen gemoduleerd naargelang de mate waarin producenten voldoen aan de wettelijk vastgelegde criteria (rond duurzaamheid, herstelbaarheid, recycleerbaarheid, de mate van 'recycled content', de mogelijkheid tot 'remanufacturing', enzovoort). Dit moet ook een betere rapportage van herbruikbaarheid, recycleerbaarheid en recycled content toelaten.

Verbied doelbewust gebruik door fabrikanten van microplastics in cosmetica, verf, detergents en dergelijke meer

Verplicht intercommunes om recycklaat afkomstig van folies te gebruiken voor plastic vuilniszakken

Folies worden onvoldoende gerecycleerd, en de grondstof is stevig genoeg om als vuilniszak te worden gebruikt.

Voer een gebouwenpaspoort in dat alle materialen in een gebouw registreert

Het gebouwenpaspoort zorgt ervoor dat materialen en componenten hun waarde behouden, en dat leveranciers gestimuleerd worden om gezonde, duurzame en circulaire materialen en producten te leveren. Daarnaast ondersteunt zo'n paspoort 'reversible building design' en 'reversed logistics', en de terugname van producten en materialen.

Creëer een afzetmarkt voor recyclaten

Zo kan het aandeel nieuwe grondstoffen in de productie dalen ten opzichte van gerecycleerd materiaal. Verhoog stelselmatig de doelstelling voor het gebruik van recycklaat, en bouw wettelijke en andere obstakels voor hergebruik en recyclage af.

Verplicht, in navolging van Wallonië, dat organisch afval selectief wordt ingezameld bij bedrijven en huishoudens, zoals dit al gebeurt in bepaalde gemeenten

Pas voor zwerfvuil een uitgebreide producentenverantwoordelijkheid toe. Laat deze producentenverantwoordelijkheid gelden op alle significant in het zwerfvuil aanwezige afvalstromen, zoals voedselverpakkingen en koffiebekers. Hanteer duidelijke resultaatsverbintenissen en een transparante rapportage.

Verbied dat kledingwinkels en modehuizen hun onverkochte kleding weggooien of vernietigen

Dit om te vermijden dat tonnen kleren in verbrandingsovens belanden. Dankzij zo'n verbod wordt de sector sterk aangemoedigd om innovatieve oplossingen te bedenken om de kledingsector circulair te maken.

Een langetermijnvisie rond de eindverwerking van afval

In een circulaire economie worden grondstoffen niet langer gestort of verbrand (met uitzondering van gevaarlijke stoffen). Het is aan de overheid om te bepalen welke acties nodig zijn om dat toekomstbeeld te bereiken. Dit kan niet in een blauwdruk worden gegoten, maar zal een stelselmatig en iteratief proces zijn waarin de stappen en acties geleidelijk aan duidelijker zullen worden.

Werk een duidelijk en planmatig actieplan uit om het verbranden en storten van afval uit te faseren tegen 2050

Het vermijden van overcapaciteit aan afvalverbranding en een langetermijnplan

voor de volledige afbouw van de verbrandingsactiviteiten in Vlaanderen, zijn noodzakelijke voorwaarden voor het succes van een duurzaam materialenbeleid. Zorg ervoor dat de milieu- en energieperformantie van de af te bouwen installaties geoptimaliseerd wordt, en stimuleer actief methodes om alternatieve vormen van eindverwerking en recyclage technisch en economisch rendabel te maken.

Hanteer in dat actieplan in de eerste plaats een planningsbeleid

Hanteer in de tweede plaats een heffingenbeleid (in het bijzonder om te sturen richting recyclage). Overweeg het gebruik van een solidariteitsfonds als aanvullend instrument om de uitfasering van verbrandingsinstallaties op sociaal en economisch vlak te vergemakkelijken.

Baseer de langetermijnvisie op het uitgangspunt van de transitie van verbranding (energie-benutting) naar een circulaire benadering (materiaal-benutting)

Zorg dat elke actor de meest geschikte rol opneemt

OVAM creëert het richtinggevend kader en stelt de regels op waarbinnen privé-actoren op de meest efficiënte manier oplossingen voor de eindverwerking van afval kunnen aanbieden. Gemeenten of intercommunales staan dan weer het dichtst bij de burger, en kunnen in samenwerking met OVAM het afvalaanbod doen dalen.

Onderneem actie om 'enhanced landfill mining' op grote schaal toe te passen

Leg een duidelijke procedure vast voor het 'end-of-waste-statuut' van afvalstoffen, om het gebruik en de afzet van recyclaten te faciliteren

LANDBOUW EN VOEDING VOOR DE TOEKOMST

VOORUITBLIK OP 2050

Het landbouwsysteem zorgt voor een kwalitatieve voedselvoorziening en een stabiel inkomen voor de boer, binnen de grenzen van de lokale en globale ecosystemen. Een heroriëntatie van landbouwsubsidies naar klimaat-, milieu- en natuurvriendelijke landbouwpraktijken is daarbij cruciaal, net als de ondersteuning van landbouwers om die duurzame omslag te maken op bedrijfs- en sectorniveau. Dat impliceert een sociaal begeleide krimp van de veestapel en een lagere consumptie van dierlijke eiwitten met 50% tegen 2050. Voor de consument is er duidelijke informatie beschikbaar over wat duurzame en gezonde voeding is en welke prijzen daarvoor eerlijk zijn. ‘Vleesmindering’, plantaardige alternatieven en lokale producten krijgen meer aandacht. De voedselverspilling is tot een minimum herleid. Zowel de keuzes van de consument, de beslissingen van de voedingssector als de opstelling van de (lokale) overheid, geven de voedseltransitie de nodige vaart.

SPEERPUNTEN

- Gebruik de subsidiariteit in het nieuwe Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) als een kans om ons landbouwsysteem diepgaand te verduurzamen en te vergroenen.
- Teken als Vlaamse overheid een strategisch plan uit voor de dierlijke sector dat rekening houdt met de uitdagingen voor het klimaat en milieu, de natuur en gezondheid.
- Bouw een voedingsbeleid uit dat gedragen wordt binnen de samenleving.

BELEIDSLIJNEN, MAATREGELEN EN INSTRUMENTEN

Een coherent voedselbeleid dat alle schakels in de keten aanzet tot het verduurzamen van de landbouw- en voedingssector

Bouw een breed gedragen en coherent voedingsbeleid uit

Zo'n voedingsbeleid stemt verschillende acties in de domeinen landbouw, volksgezondheid, innovatie, welzijn en leefmilieu op elkaar af. Een voedingsbeleid plaatst duurzame, milieuverantwoorde en gezonde voeding voorop. Elke legislatuur wordt deze voedselvisie vastgelegd in een document, dat gedurende die beleidsperiode gebruikt wordt als kader waarbinnen het richting geeft aan voeding- en landbouwgerelateerd beleid in de andere domeinen. IJver ook op Europese schaal voor het uitbouwen van een voedselbeleid. In Nederland en Frankrijk is hier al een politiek draagvlak voor. Vorm een coalitie met deze landen voor het uitbouwen van een Europese voedselvisie.

Verplicht het aanbieden van een volledig plantaardige optie voor alle aan de overheid gerelateerde dienstverleningen (scholen, ziekenhuizen, gevangenissen, ministeries)

De hoeveelheid vlees per maaltijd wordt gereduceerd tot ze in lijn is met de gezondheidsaanbevelingen. De Portugese wet n°. 11/2017 kan hierbij als voorbeeld genomen worden.

Sensibilisering van diverse doelgroepen rond duurzame voedingsconsumptie

Het grote knelpunt in Vlaanderen blijft de vleesconsumptie. Momenteel consumeert 89% van de Vlamingen de maximaal aangeraden hoeveelheid dierlijke eiwitten. Een verschuiving naar meer plantaardige eiwitten is essentieel om het voedingspatroon duurzamer en gezonder te maken.

Hervorm het VLAM zodat enkel nog gezonde en duurzame voedselproducten gepromoot worden

Sta geen cofinanciering van de sectoren meer toe. Maak de voordelen van een voornamelijk plantaardig, lokaal en seizoensgebonden voedingspatroon bekend via breed opgezette communicatiecampagnes. Zet in op 'image building', storytelling, en speel de gezondheidstoeven van kwalitatieve, Vlaamse voedingsproducten uit.

Geef als overheid zelf het goede voorbeeld

Dat kan door van plantaardige voeding de standaardoptie te maken op recepties, tijdens lunches en in overheidsrestaurants. Zorg ook voor lokale en seizoensgebonden producten.

Werk een specifiek promotieplan uit voor de horeca

Laat uitbaters kennismaken met de specifieke toevoegingen van een meer plantaardig voedingspatroon. Dit met de bedoeling om een deel van het menu van restaurantuitbaters te verplantaardigen.

Maak werk van een duidelijk label op voeding

Dit label is gebaseerd op het verkeerslichtensysteem voor het aanduiden van gezondheids- en duurzaamheidsindicatoren.

Leg een sterkere klemtoon op het Strategisch Plan Biologische Landbouw

Zo kan de hele biosector verder groeien: van productie en verwerking tot verkoop. De vraag naar bioproducten overstijgt in Vlaanderen al jaren het aanbod. Ontwerp een roadmap voor de biosector, waarbij zowel de vraag als het aanbod verder versterkt wordt.

Zet uitgebreide informatiecampagnes op rond de voedingsdriehoek

Dit voor het verder verspreiden van de wetenschappelijk onderbouwde voedselvisie die door de voedingsdriehoek wordt gepromoot. Geef hierin ook een plaats aan de gezondheidscoach. Deze zit al vernetwerkt in het bedrijfsleven en kan snel ideeën rond plantaardige voeding aanbrengen.

Financiële stimuli en ‘nudging’-principes die aanzetten tot een meer plantaardig voedingspatroon

Verhoog de BTW op de verkoop van dieren en dierlijke producten van 6% naar 21%
Stimuleer het gebruik van ‘nudging’-principes voor het maken van duurzame voedingskeuzes

Werk een roadmap uit met de warenhuizen, waarin specifieke aanbevelingen rond nudging uitgewerkt en geïmplementeerd worden.

Het belang van plantaardige voeding een plaats geven in het onderwijs

Zet kennis rond gezonde en duurzame voeding centraal in de opleiding van huisartsen

Dit kadert in het opzetten van een preventief gezondheidsbeleid, waarmee ook kosten in de sociale zekerheid worden bespaard.

Geef de voordelen van plantaardige voeding een prominente plaats in de specifieke en vakoverschrijdende eindtermen van het lager en middelbaar onderwijs

Ondersteun ook scholen die hun catering willen verplantaardigen.

Stop de subsidie van melkdranken op scholen en stimuleer de consumptie van kraantjeswater, en van seizoensgebonden groenten en fruit

Wetenschapsinstellingen aanzetten tot het onderzoeken van de eiwitproductie van de toekomst

Bouw een kenniscluster uit via Flanders Food en het ILVO voor onderzoek naar duurzame eiwit-alternatieven voor vlees

Hiermee bouwt Vlaanderen toekomstgerichte bedrijven uit, waarbij we de sterke vraag in de thuismarkt als een motor voor de innovatie benutten. Veranker dit in het VLAIO-clusterbeleid.

Financier onderzoek dat de primaire productie voorbereidt op de nodige transitie richting meer plantaardige eiwitconsumptie

De evolutie naar een meer plantaardig voedingspatroon creëert ook kansen voor de primaire productie. Dankzij onderzoek naar nieuwe gewassen en teelttechnieken kunnen we deze kansen effectief grijpen.

Een Vlaams strategisch plan voor dierlijke productie dat rekening houdt met de uitdagingen voor het klimaat en milieu, de natuur en gezondheid

De milieudruk van de Vlaamse landbouw blijft torenhoog. De laatste 10 jaar kreeg de sector haar absolute broeikasgasuitstoot niet naar omlaag. De nodige emissiereductie in de dierlijke sector blijft uit. Ook de waterkwaliteit verbetert te traag. Zo is er sinds 2013 geen vooruitgang meer geboekt voor nitraat. Voor fosfaat is er geen verbetering meer vastgesteld sinds 2010. Een daling van de veestapel is nodig om hem in evenwicht te brengen met de draagkracht van het lokale ecosysteem.

Voor vele industriële activiteiten werden gezondheidseffecten al in kaart gebracht. Voor veeteelt blijft het koffiedik kijken. Waar blijven die studies?

Bart Vanwildemeersch, West-Vlaamse Milieufederatie

Stel een strategisch plan op waarin Vlaanderen haar toekomstvisie voor de dierlijke sector vastlegt tot 2050

Daarin staat hoe op een gecontroleerde en sociaal-economisch verantwoorde manier de veestapel kan dalen met 50%, om op die manier de omgevings- en emissiereductiedoelstellingen te verwezenlijken.

Schaf de gekoppelde steun voor zoogkoeien af

Ontwerp in de plaats een stimuleringsbeleid voor landbouwers die blijvend en waardevol grasland in stand houden.

Definieer duidelijke economische, sociale en ecologische doelen op korte en lange termijn en stem daar het investeringsbeleid op af

Durf daarbij ook te 'exnoveren' en subsectoren op een aantrekkelijke manier naar reconversie te begeleiden. Vorm daarom de VLIF-steun om tot een transitiefonds dat landbouwers helpt hun bedrijfsmodel aan te passen of om te schakelen naar andere, meer duurzame productievormen. Dit houdt een diversificatie in waarin de definitieve afbouw van de hoeveelheid vee, grondgebonden veeteelt, dierenwelzijn en plantaardige productie centraal staan.

Scherp het huidige systeem van nutriëntenemissierechten aan

Neem slapende rechten uit de markt. Bouw de nutriëntenemissierechten af met 50% tegen 2050, zoals deze gekaderd is in het plan rond de strategische afbouw van de veestapel. Maak van de pensioneringsgolf bij landbouwers gebruik om nutriëntenemissierechten uit de handel te nemen tot op het niveau van de afbouwdoelstellingen. Het overblijvende deel kan op provinciale schaal verkocht worden om individuele bedrijven toe te laten om te groeien.

Werk een vrijwillige opkoopregeling uit voor actieve veehouders met een lopende milieuvergunning

Zorg ervoor dat de afbouw definitief is en dat de vrijgekomen nutriëntenemissierechten uit de handel worden genomen.

Maak een grondige analyse van de gezondheidsimpact van intensieve dierlijke productiesystemen

Neem alle omwonenden in rekening en leg de klemtoon op kwetsbare bevolkingsgroepen (zoals kinderen, ouderen en zwangere vrouwen). Dergelijke studie zorgt ervoor dat per diersoort en per stalsoort een lokale afweging wordt gemaakt in welke mate de inplanting of uitbreiding een negatief effect heeft op de omwonenden.

Breng de exacte veedensiteit en regionale ziektebeelden in kaart

Geef aan hoeveel en welke personen binnen een straal van 0-100m-500m-1km-5km blootgesteld worden aan welke veedensiteit en welke diersoorten. Breng tegelijk de aan de veeteelt gekoppelde activiteiten, die een cumulatief effect kunnen hebben bovenop de emissies van de stallen (zoals mestuitrijden, mestverwerking en zoönosen), in kaart. Stel een cartering op van de ziektebeelden binnen deze regio's en onderzoek welke de potentiële gezondheids- en welzijnsrisico's zijn. Bilateraal overleg met bestaande teams in buurlanden kan zorgen voor nieuwe en aanvullende inzichten.

Hervorm de MER-procedure voor het bouwen van stallen en mestverwerkingsinstallaties

Neem 'mens en gezondheid' mee als sleutelprincipe in de MER-procedure.

Subsidiariteit in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) als een kans om het Vlaams landbouwbeleid meetbaar milieuvriendelijker en groener te maken

Vorm inkomenssteun om naar betalingen voor natuurvriendelijke landbouwpraktijken en klimaatbestendige landbouw

Maak van de vergroening een aantrekkelijk en laagdrempelig instrument waarbij de ecologische effectiviteit primeert op productie. Robuuste groen-blauwe dooradering in het landschap en functionele agrobiodiversiteit (zoals wilde bestuivers, natuurlijke pestbestrijding en bodemleven) staan hierbij voorop.

Voorzie in het PDPO een maatregel voor boerenlandnatuur waarbinnen plattelandsactoren gebiedsgericht kunnen focussen op biodiversiteit

Introduceer daarbij ook het principe van resultaat-gebaseerde beheerovereenkomsten. Op die manier kan dit fonds tegelijk ook een inkomensperspectief bieden voor boeren die er hun bedrijfsmodel op afstemmen ('conservation agriculture'). Voorzie adequate technische en ecologische ondersteuning aan landbouwers die boerenlandnatuur in hun bedrijfsmodel opnemen, en betrek alle stakeholders van het platteland in de communicatie en draagvlakverbreding.

Vertaal ecologische doelen uit de eerste pijler en PDPO in meetbare en resultaatgerichte indicatoren

Investeer ook in een solide milieu- en natuurgericht monitoringsnetwerk voor het landbouwgebied.

Brongerichte aanpak van de milieuproblemen in landbouwgebied om de vooropgestelde doelstellingen op vlak van mest-, erosie- en pesticidenbeleid te halen

Kies hierbij voor een transitiegerichte aanpak en stop de 'end-of-pipe'-maatregelen.

Voer, naar het voorbeeld van andere lidstaten, een sluitende registratie in voor het gebruik van kunstmest om overmatig en ongeregistreerd gebruik ervan aan banden te leggen

Voer de uitbreidingsregel mits mestverwerking af en klik elke afbouw van de veestapel vast als een absolute milieuwinst.

Sluit end-of-pipe-maatregelen uit

Sluit end-of-pipe-maatregelen (zoals erosiestroken en -dammen) uit binnen de randvoorwaarden van het erosiebeleid en maximaliseer de effectiviteit van het beleid door enkel brongerichte maatregelen op te nemen (zoals ondiepe bodembewerkingen en onderzaai bij zomergewassen). Anticipeer door een teeltverbod voor erosiegevoelige gewassen in te voeren, daar waar het risico op erosie het hoogst is.

Voorzie brede grasbuffers bij waterlopen via de basisvergroeningsvoorwaarden uit de eerste pijler

Op die manier wordt het nutriënten- en sedimentverlies naar waterlopen maximaal vermeden. Zorg voor een gebiedsbenadering met bonus wanneer zulke maatregelen collectief worden afgesloten.

Beperk de teeltkeuze indirect door gebiedsgericht de uitspoeling van nitraten uit de landbouwbodems te beperken

Laat de toegelaten nitraatresiduwaarden afhangen van de lokale denitrificatiecapaciteit in de diepere bodem.

Stem de doelstellingen van het mestbeleid volledig af op die van het integraal waterbeleid

Zo blijft er maar één beleidskader over dat zorgt voor een goede waterkwaliteit voor nutriënten.

Laat de hele keten (toeleveranciers, voedingsindustrie, distributiesector en consument) mee hun verantwoordelijk nemen om de kosten voor milieumaatregelen in de landbouwsector te dragen

Koppel dit aan het principe dat landbouwers niet onder de kostprijs mogen verkopen. Werk dit uit in het ketenoverleg.

Uniformiseer het verplicht aanwenden van bufferstroken bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen

Stel vanuit de overheid een effectief controle- en handhavingsbeleid op.

Voer een gebruiksverbod in op bestrijdingsmiddelen die een aantoonbaar negatief effect hebben op bijen en andere nuttige insecten

Een landbouw gebaseerd op agro-ecologische principes die vraaggericht produceert en bijdraagt aan het leveren van maatschappelijke diensten

Bevoordeel landbouwers die zich inschrijven in een transitie­model richting meer agro-ecologische productiemethodes

Dit kan via een startersfonds dat, zowel voor instappers in de sector als bij een interfamiliale bedrijfs­overdracht, een financiële stimulans voorziet voor het uitwerken van agro-ecologische bedrijfs­modellen. Neem binnen dit startersfonds ook de mogelijkheid op om grote landbouw­bedrijven op te splitsen in kleinere landbouw­bedrijven of om ze toegankelijk te maken voor coöperaties.

Laat inkomen­steun voor de landbouwer afhangen van het leveren van maatschappelijke diensten

Voorzie een subsidiesysteem waarbij landbouwers kunnen inschrijven op het bijdragen aan bovenwettelijke maatschappelijke diensten (zoals proper water, het behoud van een gezonde bodem, een goed klimaat, de belevings­waarde van het Vlaamse landschap, en toeristische- en sociale functies). De overheid ontwikkelt een duidelijke set van indicatoren om de vergoeding voor deze diensten op te volgen en bij te sturen.

Landbouwopleidingen aangepast aan toekomstige uitdagingen en maatschappelijke trends

Pas de landbouwopleidingen aan zodat meer aandacht besteed wordt aan agro-ecologie en het leveren van maatschappelijke diensten

Door starters van bij het begin in contact te laten komen met het belang en de mogelijkheden rond het leveren van maatschappelijke diensten, kunnen ze deze mee integreren in het bedrijfs­model.

Integreer ondernemerschap en marktgericht produceren als kern­competenties in de landbouwopleidingen

Een steeds sneller evoluerende vraag van de consument maakt het voor landbouwers noodzakelijk om, meer dan vroeger, rekening te houden met die voorkeuren en bezorgdheden. De evoluerende vraag naar minder maar beter vlees en meer plantaardige producten is hier een voorbeeld van.

Neem duurzaamheid, milieu en natuur­behoud volwaardig op in de landbouwopleidingen

Essentieel is dat landbouwers zich bewust zijn van hun impact en hun belang als actor in de biosfeer. Het huidige landbouw­stelsel heeft een grote verantwoordelijkheid in de milieuproblematiek. Maar tegelijk kan de landbouw als geen ander oplossingen bieden op vlak van klimaat­opwarming, behoud van biodiversiteit, opwaardering van cultuurlandschappen, enzovoort.

Een landbouwmodel dat optimaal past in de multifunctionele open ruimte

Ontwikkel korte-keten-initiatieven

Zorg voor regionale distributiecentra die op een efficiënte manier lokale producten kunnen leveren aan ondernemers en consumenten.

Verplicht het gebruik van publieke landbouwgronden voor lokale, agro-ecologische voedselproductie

Dit zowel bij de verkoop, bij verpachten of bij erfpacht.

Ondersteun CSA-initiatieven door middel van een gericht subsidiebeleid

Dat subsidiebeleid helpt bij het verwerven van gronden in en rond grootstedelijk gebied. CSA staat voor 'community supported agriculture', landbouw gedragen door de gemeenschap. Je koopt voor het groeiseizoen een oogstaandeel.

Verbied het herbestemmen van leegstaande bedrijfsgebouwen uit de landbouw voor niet-agrarische toepassingen

De afname van het aantal landbouwbedrijven zorgt voor heel wat leegstaande bedrijfsgebouwen op het platteland. Deze bestaande infrastructuur moet optimaal ingezet worden voor het ondersteunen van startende landbouwers. Gebouwen die niet langer ingezet kunnen worden voor agrarische activiteiten, moeten plaats maken voor open ruimte.

Ruimte voor startende en actieve landbouwers

Ontwikkel fiscale maatregelen die het verpachten aantrekkelijker maken

Breng transparantie op de grondenmarkt

Dit kan door een pachtregister aan te leggen waarin de precieze kavel, de eigenaar(s), de soort pachter en de voorziene einddatum van de pacht wordt vermeld. Maak de verkoopprijs van landbouwgronden bekend per regio.

Zorg bij planbaten dat een deel ervan bestemd wordt voor een bodemherstelfonds

Dat fonds wordt actief ingezet voor het herstellen van de bodemkwaliteit en de herinrichting van landgebruik en open ruimte, bijvoorbeeld door het afbreken van bedrijfsgebouwen die niet meer gebruikt worden door een actief landbouwbedrijf.

Inzetten op stadslandbouw, innovatieve productiesystemen en het sluiten van kringlopen

Maak het mogelijk om voedselproductie een plaats te geven in stedelijk en industrieel gebied

Zorg voor een aanspreekpunt 'stadslandbouw' die startende ondernemers in dit veld ondersteunt.

Blijf middelen vrijmaken (o.a. via de VLM) voor duurzame voedselproductie in volkstuinen, voedselbossen, parken en dergelijke meer

Stimuleer daarbij samenwerking tussen stadslandbouwers en lokale burgergroepen. Koppel het zoveel mogelijk aan de formulering van lokale voedselstrategieën.

Foto: Antonio Grosz

Breng op vraag van startende stadslandbouwers in kaart op welke locaties stadslandbouw opportuun is

Focus hierbij op het optimaal gebruik van ruimte, het sluiten van kringlopen (bijvoorbeeld restwarmte en CO₂) en de nabijheid van een afzetmarkt.

Investeer in onderzoeksmiddelen naar hoogproductieve stadslandbouwtechnieken die gebruik maken van gesloten kringlopen

Ondersteun in dit kader verdere projecten rond aquacultuur.

Verbied het gebruik van steenkool en stookolie voor het verwarmen van serres

Moedig het gebruik van efficiëntere technologieën (zoals warmtekrachtkoppeling of WKK) en fossielvrije technologieën (zoals geothermie) aan bij het installeren van nieuwe verwarmingsinstallaties in serres.

Een maatschappelijk gedragen landbouw met een verscherpte aandacht voor dierenwelzijn

Herstel de band tussen producent en consument via overheidscampagnes

Dit werkt in twee richtingen. De consument krijgt meer voeling met de Vlaamse landbouw en zijn producten en de landbouwer staat meer open voor marktevoluties.

Zorg ervoor dat er een aparte minister voor dierenwelzijn wordt aangesteld

Die minister opereert onafhankelijk van de landbouwminister. Neem dierenwelzijn ook op in de titulatuur van de minister (zoals in deze beleidsperiode het geval was).

Verstreng het controlebeleid op dierenwelzijn in slachthuizen

Zorg voor een permanente controle op dierenwelzijn binnen slachthuizen via camerabewaking. Laat de controleurs roteren tussen slachthuizen om beïnvloeding tegen te gaan.

Voer een kooiverbod in voor kippen en verbied het levend vernietigen van net uitgekomen haantjes

Verplicht het opkweken van haantjes onder gepaste voorwaarden rond dierenwelzijn, zoals bij het Kipster-project in Nederland. Verplicht de toepassing van de Zweedse vangmethode bij ruimingen van kippenstallen om minder lijden te veroorzaken.

Verbied grupstallen (bindstallen) voor melkkoeien

Hierbij staan de koeien vastgebonden en is er zo goed als geen bewegingsruimte.

Verbied langeafstandtransporten van levende dieren

Deze zorgen voor een uitputting van de dieren en brengen onnodig lijden met zich mee.

Verbied het extreem doorfokken van dieren op specifieke eigenschappen

Voorbeelden hiervan zijn dikbilrundersen, plofkippen en de opgedreven biggenproductie per zeug.

Verbied chirurgische biggencastratie

Alternatieven zoals castratie via een vaccin of castreren onder verdoving zijn onderzocht en beschikbaar.

Sterke afbouw van antibioticagebruik in de veeteelt

Het gebruik van antibiotica in de veeteelt werkt antibioticaresistentie in de hand, wat een gevaar oplevert voor de volksgezondheid. België ambieert een reductie van 50% tussen 2011 en 2050. Dit zijn erg zwakke doelstellingen, zeker in vergelijking met Nederland, dat een doelstelling van 70% reductie tegenover 2009 vastlegde. Doeltreffende maatregelen voor een versnelde afbouw van antibiotica zijn op hun plaats.

Verbied het gebruik van CIA-antibiotica in de veeteelt

Het gebruik van dit type antibiotica brengt een extra gevaar mee voor de volksgezondheid.

Verbied het depotrecht waarbij veeartsen antibiotica verkopen aan de landbouwer

Dit verbod zal de financiële stimulans om onnodige antibiotica voor te schrijven, wegnemen. Verbied hierbij ook het uitbaten van een apotheek door dierenartsen.

Verplicht het opdelen van grote veestallen in kleinere entiteiten die apart behandeld kunnen worden

Nu moet bij het uitbreken van een infectie steeds de hele stal behandeld worden.

Laat het gebruik van antibiotica enkel nog toe als de toediening gebeurd door een dierenarts

Nu wordt antibiotica vaak toegediend door de landbouwer zelf.

Voedselverlies gereduceerd tot een minimum

Uit de monitoring van voedselreststromen in 2015 in Vlaanderen leiden we af dat slechts 3% van de bijna 700.000 ton (eetbare) voedselverliezen die jaarlijks verloren gaan in de voedselketen (het voedselverlies binnen de huishoudens niet meegerekend) wordt hergebruikt. Nochtans betekent het vermijden van 1 ton voedselverlies in de voedselketen een gemiddelde reductie van 2,5 ton CO₂.

”Door actie te nemen tegen voedselverlies, kunnen we enkel winnen. Zowel onze economie, het milieu als de maatschappij hebben baat bij een overheid die hier actief op inzet.

Jasmien Wildemeersch, FoodWIN

Maak van het vermijden van voedselverspilling een prioriteit

Reserveer en stimuleer het gebruik van voedselreststromen in de eerste plaats voor rechtstreekse menselijke consumptie. Het gebruik ervan als diervoeding of biomassa mag pas gestimuleerd worden als rechtstreekse consumptie niet meer mogelijk is.

Ga voor ambitieuze en bindende Vlaamse doelstellingen

Kijk hiervoor bijvoorbeeld naar de richtlijnen opgesteld door de Europese Commissie. Kies om tegen 2030 het voedselverlies met 50% te verminderen doorheen de hele keten.

Zet een innovatiefonds op dat als specifiek doel heeft om processen, producten en businessmodellen die voedselverspilling vermijden, te ontwikkelen

Leg een register aan waarin bedrijven verplicht voedselverspilling moeten rapporteren

Gebruik hiervoor de richtlijnen opgesteld door de Europese Commissie rond de definitie en meetmethode van voedselverspilling.

Investeer in regionale distributieplatformen

Die platformen kunnen op een efficiënte schaal de in kaart gebrachte voedselreststromen inzamelen en verspreiden naar sociale organisaties voor herverdeling en tussen bedrijven voor verwerking. Naast de milieuwinst creëert dit jobs, ook voor kansengroepen.

Hef een belasting op voedsel dat door bedrijven verspild wordt

Pas de BTW-richtlijn aan voor voedselschenken

Pas deze richtlijn zodanig aan dat sociale kruideniers, sociale restaurants en regionale distributieplatformen niet uitgesloten worden.

Memorandum van de Vlaamse milieubeweging voor de regionale verkiezingen van 2019.
Ontdek de concrete en hapklare maatregelen om de transitie naar een circulaire en hernieuwbare samenleving te versnellen in een open en groen Vlaanderen.
Dit memorandum kwam tot stand met bijdragen vanuit het netwerk van Bond Beter Leefmilieu.